

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ
Економічний факультет**

ПОГОДЖЕНО
Декан економічного факультету

ДОПУСКАЄТЬСЯ ДО ЗАХИСТУ
Завідувач кафедри економіки

(підпис) **Андрій
МУЗИЧЕНКО**

(підпис) **Вікторія
БАЙДАЛА**

" ____ " _____ 2025 р.

" ____ " _____ 2025 р.

МАГІСТЕРСЬКА КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА
на тему
**«Економічні ризики вирощування зернових культур і
напрями їх мінімізації»**

Спеціальність **051 – "Економіка"**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо - професійна**

Гарант освітньої програми
к.е.н., доцент

Тетяна ГУЦУЛ

Керівник кваліфікаційної
магістерської роботи
д.е.н., професор

Тетяна МІРЗОЄВА

Виконала

Яна Гедіна

Київ – 2025

**НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ БІОРЕСУРСІВ
І ПРИРОДОКОРИСТУВАННЯ УКРАЇНИ**
Економічний факультет

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри економіки
д.е.н., проф. _____ Вікторія БАЙДАЛА
" ____ " _____ 2024 р.

**ЗАВДАННЯ
ДО ВИКОНАННЯ МАГІСТЕРСЬКОЇ КВАЛІФІКАЦІЙНОЇ РОБОТИ ЗДОБУВАЧУ**

Гедіній Яні Вікторівні
(прізвище, ім'я, по-батькові)

Спеціальність **051 Економіка**

Освітня програма **Економіка підприємства**

Орієнтація освітньої програми **Освітньо-професійна**

Тема магістерської кваліфікаційної роботи: **«Економічні ризики вирощування зернових культур і напрями їх мінімізації»**

Затверджена наказом ректора НУБіП України від 16 жовтня 2024 р. №1853 «С»

Термін подання завершеної роботи на кафедру _____

Вихідні дані до магістерської кваліфікаційної роботи: наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, публікації періодичних видань, статистична звітність підприємства, статистична інформація Державної служби статистики України, інформація з мережі Інтернет.

Перелік питань, що підлягають дослідженню:

1. Теоретико-методичні підходи до трактування поняття економічний ризик;
2. Аналіз діяльності сільськогосподарського підприємства в контексті виявлення та оцінки економічних ризиків;
3. Обґрунтування напрямків мінімізації економічних ризиків.

Перелік графічного матеріалу: таблиці, рисунки, схеми

Дата видачі завдання " ____ " _____ 2024 р.

Керівник магістерської
кваліфікаційної роботи _____

Тетяна МІРЗОЄВА

Завдання прийняла до виконання _____

Яна ГЕДІНА

РЕФЕРАТ

Тема даного дослідження актуальна, так як в умовах ринкових відносин одна з найважливіших проблем, що стоїть перед підприємствами – визначення можливості виникнення, оцінки та способи зниження економічного ризику. Вагоме місце в економіці будь-якої держави займає аграрний сектор, зокрема вирощування зернових культур, однак, цей вид діяльності супроводжується різноманітними ризиками, які впливають на якість продукції, урожайність і економічну ефективність виробництва. У зв'язку з цим, важливою є мінімізація ризику для уникнення або часткового зменшення економічних витрат.

Метою даної дипломної роботи є дослідження економічних ризиків, які виникають у процесі вирощування зернових культур і розробка напрямів їх мінімізації.

Об'єктом дослідження є економічні ризики, що супроводжують процес вирощування зернових культур.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і прикладних засад мінімізації економічних ризиків.

Вихідними даними до магістерської кваліфікаційної роботи стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, публікації періодичних видань, статистична звітність підприємства, статистична інформація Державної служби статистики України, інформація з мережі Інтернет.

Магістерська робота складається зі вступу, 3 розділів, висновків, списку використаної літератури та додатків. Робота виконана в обсязі 78 сторінок друкованого тексту, містить 19 рисунків, 17 таблиць і 2 додатків.

Ключові слова: ризик, економічні ризики, зернові, мінімізація ризиків, аграрне виробництво.

За результатами дослідження опубліковано тези:

Гедіна Я.В., Мірзоєва Т.В. Освіта і наука в умовах викликів і загроз. Внесок молодих вчених в сталий розвиток: збірник матеріалів міжнародної наукової конференції. К.: НУБіП України, 21-22 листопада 2024 року. С. 162. URL:

https://www.nubip.edu.ua/sites/default/files/u104/proceedings_zbirnik_tez_molodih_vchenih_2024.pdf

Гедіна Я.В. Щодо мінімізації ризиків вирощування зернових культур. Економічні дні – 2025: матеріали II Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених та студентів, 10 квітня 2025 р. Київ: НУБіП України, 2025. С. 249. URL:https://drive.google.com/file/d/13aYtEAvm3lvy1CZQESFTvlBm_void4bX/view

ЗМІСТ

ВСТУП	7
РОЗДІЛ I. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНИЙ РИЗИК	8
1.1. Сутність, причини виникнення та основні види економічного ризику	8
1.2. Ризики вирощування зернових культур	14
1.3. Сучасні підходи щодо мінімізації економічних ризиків	18
Висновки до першого розділу	23
РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ	24
2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства	24
2.2. Аналіз виробничої діяльності сільськогосподарського підприємства ..	32
2.3. Оцінка економічних ризиків аграрного підприємства	38
Висновки до другого розділу	46
РОЗДІЛ III. ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМКІВ МІНІМІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ	47
3.1. Організаційні заходи з управління та мінімізації ризиків	47
3.2. Рекомендації щодо зниження впливу цінових ризиків	51
3.3. Мінімізація ризиків із адаптацією до діяльності конкретного підприємства	58
Висновки до третього розділу	67
ВИСНОВКИ	68
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	72
ДОДАТКИ	77

ВСТУП

Провідну роль у забезпеченні продовольчої безпеки та стабільного розвитку аграрного виробництва відіграють зернові культури. Однак процес їх вирощування супроводжується значними економічними ризиками, що посилюються під впливом природно-кліматичних змін, коливань ринкових цін, нестабільності державної політики, фінансових обмежень і організаційних проблем. Ці ризики мають особливо гострий характер, що зумовлює необхідність системного дослідження економічних ризиків у вирощуванні зернових культур та пошуку ефективних напрямів їх мінімізації.

Метою даної дипломної роботи є дослідження економічних ризиків, які виникають у процесі вирощування зернових культур і розробка напрямів їх мінімізації.

Об'єктом дослідження є економічні ризики, що супроводжують процес вирощування зернових культур.

Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і прикладних засад мінімізації економічних ризиків.

Для досягнення поставленої мети були виконані такі завдання:

- досліджено сутність, причини виникнення та основні види економічного ризику;
- розглянуто ризики вирощування зернових культур;
- вивчено сучасні підходи щодо мінімізації економічних ризиків;
- представлено організаційно-економічну характеристику підприємства;
- здійснено оцінку економічних ризиків аграрного підприємства;
- обґрунтовано організаційні заходи з управління та мінімізації ризиків;
- розроблено рекомендації щодо зниження впливу цінових ризиків;
- запропоновано напрямки мінімізації ризиків із адаптацією до діяльності конкретного підприємства.

Вихідними даними до магістерської кваліфікаційної роботи стали наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників, публікації періодичних видань, статистична звітність підприємства, статистична інформація Державної служби статистики України, інформація з мережі Інтернет.

РОЗДІЛ І. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ПІДХОДИ ДО ТРАКТУВАННЯ ПОНЯТТЯ ЕКОНОМІЧНИЙ РИЗИК

1.1. Сутність, причини виникнення та основні види економічного ризику

Сільськогосподарська галузь завжди характеризувалася високими ризиками, оскільки її діяльність сильно залежить від непередбачуваних погодних умов. Але аграрні підприємства стикаються не тільки з природними ризиками, а й економічними, що в порівнянні з підприємствами інших галузей, робить їхню діяльність більш ризикованою.

Ризик – один із ключових елементів господарської діяльності підприємств, він притаманний економіці вільного підприємництва, оскільки бізнес передбачає обмірковане прийняття ризику з метою отримання бажаної віддачі. Уникнути економічних ризиків повністю неможливо [14]. Економічний ризик можна розглядати в контексті процесів ухвалення управлінських рішень в умовах невизначеності, спричиненої економічними, політичними та багатьма іншими факторами. Науковці по різному трактують поняття «економічний ризик», що ускладнює вивчення даного явища.

Зокрема, Т. Васильєва, С. Леонов та Я. Кривич визначали економічний ризик як вартісну міру наслідків реалізації загрози або шансу, ймовірність яких обумовлена впливом події або групи подій, які є джерелом ризику, на об'єкт [8].

О. Христенко визначає, що в основі економічного ризику лежить імовірнісна природа ризикової економічної діяльності; ризик притаманний усім процесам і видам економічних відносин незалежно від того, є вони активними чи пасивними; негативні наслідки ризику, що виявляються у зростанні витрат і недоотриманні доходів, можуть бути частково усунені за допомогою управлінських заходів; більшість ситуацій, яким притаманний ризик, важко прогнозовані і контрольовані, тому уникнути ризику повністю майже неможливо; відсутність ризику гальмує розвиток будь-якої системи, оскільки знижує її динамічність і ефективність [21].

У праці Тітова В. В «Економічні ризики: поняття, сутність, підходи до управління ними у промисловому маркетингу» наведено таке трактування: економічний ризик – це об'єктивно-суб'єктивна категорія в діяльності суб'єктів господарювання, що пов'язана з подоланням невизначеності та конфліктності в ситуації неминучого вибору. Вона відображає міру (ступінь) відхилення від цілей, від бажаного (очікуваного) результату, міру невдачі (збитків) із урахуванням впливу керованих і некерованих чинників, прямих і зворотних зв'язків стосовно об'єкта керування [6].

Фахівці-практики Шкода М.С., Гичка СГ. визначають, що економічний ризик – це можливе зменшення вартості додатних умовно грошових потоків (Conventional Cash Flow) майбутніх періодів і можливе збільшення (за абсолютною величиною) вартості від'ємних умовно грошових потоків майбутніх періодів, що відбуваються внаслідок настання події, небажаної для конкретного суб'єкта економічних відносин [23].

Також під економічним ризиком розуміють вид ризику, що виникає при здійсненні господарської діяльності, спрямованої на отримання максимального прибутку і пов'язаного з випуском продукції, збутом товару, виконанням робіт, наданням послуг; здійсненням товарно-грошових і фінансових операцій, комерційною діяльністю, а також впровадженням науково-технічних розробок (рис. 1.1).

Окрім того, сутність економічного ризику характеризують такі поняття:

- можливість відхилення від передбачуваної мети, заради якої здійснювалася обрана альтернатива;
- імовірність досягнення бажаного результату;
- відсутність впевненості в досягненні поставленої мети;
- можливість матеріальних, моральних і інших утрат, пов'язаних із здійсненням обраної в умовах невизначеності альтернативи [1].

Економічний ризик характеризується ключовою ознакою, а саме тим, що досягнення запланованої мети не є гарантованим. При цьому результати можуть суттєво коливатися – як у бік втрат, так і в бік додаткових вигод.

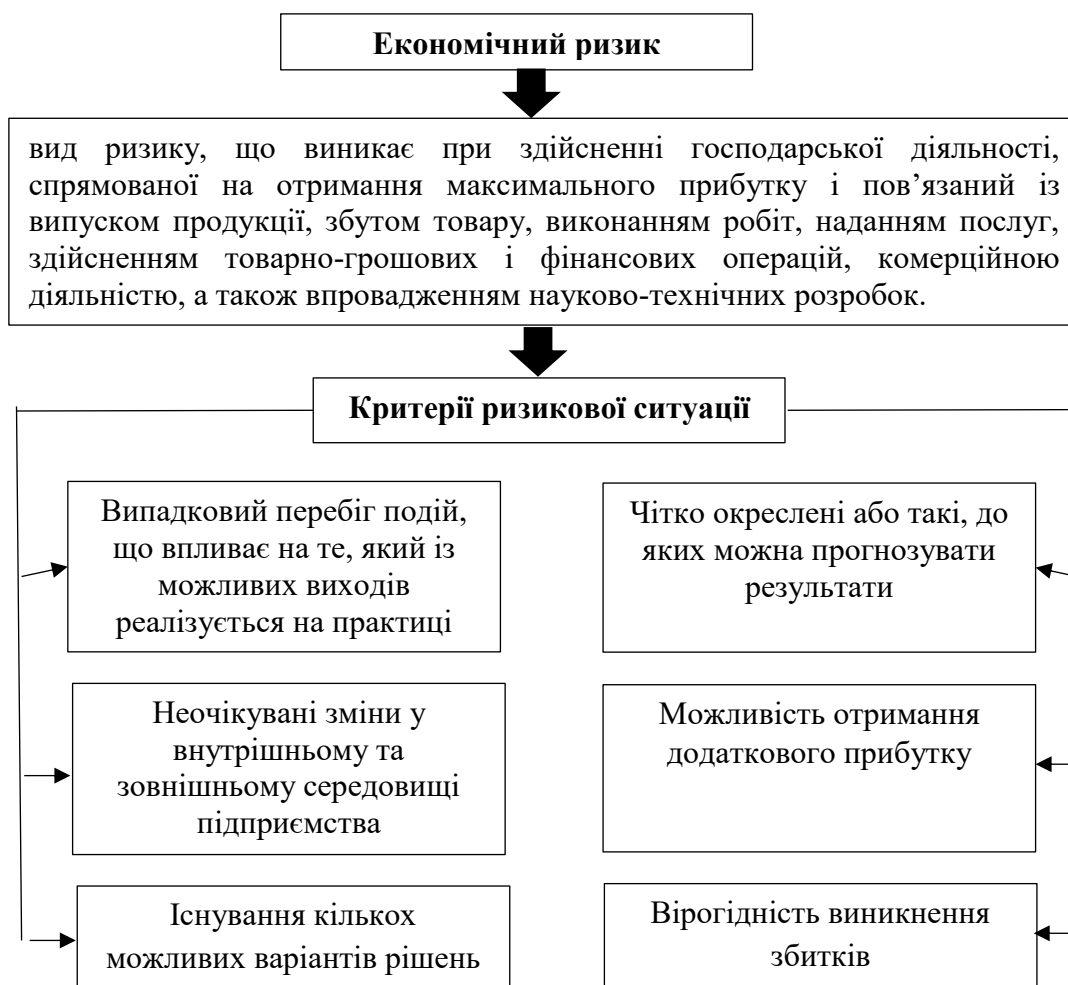

Рис. 1.1. Обумовленість економічного ризику особливостями ризикової ситуації

Джерело: побудовано автором.

Основні причини виникнення економічного ризику дають змогу аналізувати ризик із позиції його формування під впливом зовнішніх і внутрішніх чинників, які мають вплив на об'єкт (табл. 1.1).

У ризикології також розрізняють такі поняття, як об'єкт і суб'єкт економічного ризику. Об'єкт економічного ризику – це керована економічна система, у якої наперед достеменно не відомі ефективність і умови функціонування. Суб'єктом економічного ризику виступає підприємець, керівник, уповноважена особа або колектив, які залучені та мають зацікавленість у результатах діяльності управління об'єктом ризику і мають відповідні компетенції для прийняття рішень щодо об'єкта ризику [10].

Таблиця 1.1

Основні причини виникнення економічного ризику

Причина	Характеристика
1) Зовнішні фактори – це ті умови, які не можна змінити, але треба брати до уваги, їх можна розділити на дві групи: фактори прямого і непрямого впливу.	<p><i>Фактори прямого впливу:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - зміна законодавства, що регулює економічні відносини партнерів; - непередбачувані дії органів державного управління і самоврядування; - рекламації і штрафи за браковану продукцію; - витік конфіденційної інформації; - необґрунтовані чутки; - порушення зобов'язань за угодами; - інфляція; - зміна податкової політики; - зміна цін; - конкуренція; - корупція; - форс-мажорні обставини (стихійні лиха, аварії, смерть керівника або провідних спеціалістів, раптова поява сильних конкурентів, вороже ставлення уряду і преси).
	<p><i>Фактори непрямого впливу:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - політична ситуація; - міжнародна ситуація; - економічна нестійкість країни діяльності; - інфляційні процеси в країні діяльності; - стихійні лиха; - науково-технічний прогрес.
2) Внутрішні фактори – це фактори, зумовлені діяльністю фірми, їх поділяють на: <ul style="list-style-type: none"> • стратегію фірми; • принципи діяльності фірми; • ресурси і їх використання; • якість і рівень використання маркетингу. 	<p><i>Серед конкретних внутрішніх факторів виділяють:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - некомпетентність співробітників; - несумлінність; - недбайливість; - витік конфіденційної інформації; - якість продукції і послуг, - прорахунки в організації виробничого процесу; - аварії на підприємстві й поломки устаткування; - помилки у визначенні попиту; - взаємини з партнерами.
	<p><i>В умовах України є своя специфіка причин економічного ризику. Тут на перший план виступають:</i></p> <ul style="list-style-type: none"> - необов'язковість і безвідповідальність суб'єктів господарювання усіх видів; - суперечливість законодавства; - високий рівень інфляції; - відсутність реального господарського права; - недієздатність правоохоронних органів; - перевага політичних інтересів над економічними; - роздутий управлінський апарат; - нестійке податкове законодавство.

Джерело: сформовано автором на основі [35].

Економічні ризики виникають у контексті здійснення економічної діяльності суб'єктами господарювання і до них належать: ризики, що чинять зовнішній вплив; ризики, що чинять внутрішній вплив; ризики мікро-, мезо-, макрорівня; постійні, довготермінові, середньотермінові, короткотермінові ризики; ризики, які завдають незначних втрат; ризики, які завдають значних втрат; ризики, які можна застрахувати; ризики, які не можна застрахувати; фінансові, комерційні, інвестиційні, інноваційні, виробничі, валютні, відсоткові ризики тощо (рис. 1.2).

Рис.1.2. Види економічних ризиків

Джерело: побудовано автором

Операційні ризики розглядають, як комплекс ризиків, які виникають у процесі поточної діяльності (операцій) підприємства; Вони пов'язані з ймовірними прямими або непрямими втратами, обумовлені недосконалістю процесів, або помилками в системах організацій, або недостатньою компетентністю персоналу організації, а також через негативні зовнішні події нефінансової природи.

Комерційні ризики – це ризики, що виникають в процесі реалізації товарів і послуг, створених або придбаних підприємцем [2]. До основних причин виникнення комерційного ризику відносять:

- скорочення обсягів реалізації, внаслідок зниження попиту на товар, витіснення його конкуруючими аналогами, введення обмежень на продаж;
- збільшення закупівельної вартості товару;
- неочікуване зменшення обсягів закупівель у порівнянні з запланованим;

- втрати товару;
- погіршення якості товару в процесі перевезення (зберігання);
- підвищення витрат обігу у порівнянні з прогнозованими в результаті оплати штрафів та інших непередбачених витрат тощо [1].

Виробничий ризик розуміють як можливість отримання додаткових витрат, збитків зумовлених перебоями чи призупиненням виробничих процесів, порушенням технології виконання операцій, використанням неякісної сировини чи неефективною роботою персоналу тощо.

До основних передумов виробничого ризику відносять:

- зниження прогнозованих обсягів виробництва і збуту продукції, внаслідок зниження ефективності праці, призупинення роботи обладнання, втрат робочого часу, зростання відсотку браку продукції, недостатньої кількості необхідних ресурсів
- через низьку якість продукції, несприятливі зміни ринкової кон'юнктури, підвищенню рівня попиту – спостерігається падіння цін;
- підвищення матеріальних витрат зумовлене перевитратами сировини, палива, енергоресурсів, а також збільшення транспортних і інших витрат;
- зростання фонду оплати праці, через перевищення запланованої чисельності або нарахування більш високого, ніж було прогнозовано, рівня заробітної плати окремим працівникам;
- збільшення податків і інших фінансових зобов'язань підприємства;
- незадовільна стабільність поставань, затримки з паливом, енергоресурсами, сировиною та ін.;
- застаріле та зношене обладнання [2].

Фінансові ризики – це ризики, пов'язані з проведенням фінансово-економічних операцій, зумовлені особливістю фінансового підприємництва, в ролі товару виступають грошові кошти, валюта або цінні папери. До фінансових ризиків належать процентний, кредитний і валютний ризики.

Процентний ризик зумовлений коливаннями процентних ставок, що спричиняє зміну витрат на обслуговування інвестицій, внаслідок чого відбувається відхилення величини прибутку(втрати) від очікуваного рівня. Із цим

видом ризиків стикаються банки, страхові та інвестиційні компанії, а також не фінансові підприємства, які є позичальниками коштів або вкладниками в активи, які збільшують прибутки. Як і валютний ризик, процентний ризик можна поділити на види, а саме: ризик утрат від зміни потоків грошових коштів; портфельний ризик; економічний ризик.

Кредитний ризик – це ймовірність невиконання зобов'язань однією стороною, що призводить фінансових збитків, ризиків утрат, обумовлених погіршенням стану дебітора, контрагента або емітента цінних паперів. Також можливість неповернення позички, взятої позичальником. Валютний ризик – це можливість фінансових втрат, які можуть спричинити коливання курсу валют у період зміни контракту, між фізичними особами і виробництвом та здійснення розрахунків за ним. Розрізняють такі різновиди валютного ризику: економічний, ризик переводу, ризик угод. Інвестиційний ризик – це ймовірність виникнення неочікуваних фінансових збитків (зменшення або повна втрата прибутку, витрати капіталу тощо) це обумовлено ситуацією невизначеності інвестиційної діяльності. Інноваційний ризик – це можливість отримання збитків, при вкладенні засобів у виробництво нової продукції і послуг, які можливо, не отримають прогнозованого попиту на ринку [41].

Отже, економічний ризик виступає багатогранною категорією, що зумовлюється поєднанням об'єктивних і суб'єктивних чинників і потребує постійного аналізу та використання сучасних методів мінімізації.

1.2. Ризики вирощування зернових культур

Вагоме місце в економіці будь-якої держави займає аграрний сектор [13]. У свою чергу, вирощування зернових культур є провідною галуззю аграрного сектору, яка забезпечує експортний потенціал, продовольчу безпеку та соціальну стабільність у багатьох країнах, зокрема в Україні. Однак цей вид діяльності супроводжується різноманітними ризиками, які впливають на якість продукції, урожайність і економічну ефективність виробництва.

Однією з початкових причин світової кризи цін на продовольство 2007-2008 рр. був виробничий ризик, пов'язаний із сильними посухами, але наслідки подальших стрибків цін посилювалися через запровадження деякими урядами обмежень на експорт. Під час цієї кризи агровиробники зіткнулися з виробничим ризиком (засуха), інституційним (раптові зміни в державній політиці), ринковим (різкі коливання цін). Відповідно це свідчить про те, що ризики можуть мати ланцюговий або каскадний характер, коли один вид ризику спричиняє інший. Наприклад, надмірні опади під час збору врожаю – це подія, яка може породити інший набір ризиків, таких як фінансові ризики, пов'язані з неможливістю погашення позик [43].

У наукових дослідженнях різних авторів існує значна різноманітність підходів до класифікації ризиків вирощування зернових культур. Найпоширеніші джерела ризику у фермерських господарствах поділяють на п'ять основних областей: виробничий, маркетинговий, фінансовий, інституціональний і людський ризики [41].

Найбільш критичними ризиками, які впливають на вирощування зернових культур та на яких необхідно зосереджуватися в першу чергу і мінімізувати їх – це фінансові ризики, інституціональні, кліматичні та виробничі ризики. Ціновий ризик є ключовим для рентабельності господарської діяльності [20].

Виробничі ризики проявляються тоді, коли обсяг або якість продукції виявляються нижчими за очікувані. Інституційні ризики виникають унаслідок раптових змін законодавства, регуляторних норм або державної політики. Третій вид ризику – людський (персональний), включає в себе загрози життю та здоров'ю людей, наприклад, захворювання, випадки смерті, аварії. Маркетинговий ризик може проявлятися у вигляді труднощів із збутом продукції, втрати прибутку через коливання ринкових цін, недооцінці ринкової ситуації. А в умовах нестабільного попиту та високої конкуренції маркетинговий ризик стає однією з основних проблем, з якими стикаються фермери та агровиробники. Фінансові ризики в сільському господарстві пов'язані з нагромадженням капіталу та фінансуванням підприємств, отриманням, розміщенням та

використанням фінансових ресурсів. Ризик у даному випадку зумовлений змінами ставок кредитування по запозиченому капіталу та розмірами акціонерного капіталу [25].

Розглядаючи види ризиків, що супроводжують вирощування зернових культур, можна врахувати характеристики, запропоновані Девідом Каханом [41].

Виробничий і технічний ризики:

- урожайність значною мірою залежить від біологічних процесів, на які значною мірою впливають погодні умови, хвороби та шкідники. Недостатня кількість опадів або ж навпаки інтенсивні дощі, посуха, град можуть призвести до зниження рівня врожайності відносно очікуваного або пошкодити врожай. Шкідники та хвороби також можуть спричинити значні втрати врожаю. Іншими факторами, що обмежують або знижують врожайність, також є виробничі ризики, такі як надмірний вміст у ґрунтах або засолення ґрунтів;

- що стосується обладнання, багато українських фермерських господарств використовує зношену та застарілу агротехніку і обладнання, яке потребує оновлення і функціонує неефективно. Нове обладнання є дорогавартісним, але є ризик, що зношене обладнання вийде з ладу під час виробництва, що призводить до неможливості збору врожаю чи обробки насіння. Фермер повинен приймати рішення щодо вибору техніки, покупки або оренди обладнання, враховуючи ризики пов'язані з використанням нових технологій і їхнім впливом на врожай і витрати.

Фінансовий ризик:

- залежно від джерел одержання фінансових ресурсів виокремлюють три складові фінансового ризику: а) ризик запозиченого капіталу, що проявляється в його доступності та в його вартості; б) ризик власного капіталу – ймовірність змін у величині капіталу; в) ризик структури капіталу – структурні зрушення у співвідношенні власних і залучених коштів [42];

- фермери мають справу з фінансовими ризиками при отриманні кредитів або позик, виникненні заборгованості, зміні валютних курсів і

фінансових інструментів [26]. Подібні ризики можуть вплинути негативно на фінансову стабільність фермерського господарства та його можливість своєчасно погашати фінансові зобов'язання;

- фінансові ризики в аграрній сфері є особливо гострими, а їхній рівень нині вкрай високий. Це зумовлено передусім сезонним характером виробництва, потребою в масштабних інвестиціях і залежністю від кредитів, умови для яких менш вигідні, аніж в інших галузях;

- зміни в процентах за кредитами, вартості капіталу та інші фінансові фактори можуть також вплинути на здатність фермерського господарства до вкладення коштів у нові технології та обладнання [44].

Інституціональний ризик:

- цей тип ризику пов'язаний із змінами в законодавстві, регуляторних механізмах, нормативно-правових актах, які стосуються діяльності фермерських господарств. Зміни у правовому середовищі можуть суттєво вплинути на доступ до землі, водних ресурсів, фінансових інструментів і інших ключових аспектів аграрної діяльності;

- зміни на законодавчому рівні також охоплюють прояви корупції, невідповідність і недосконалість у процесах, структурах і політиці, які регулюють сільське господарство. Недостатня прозорість негативно впливає на ефективність функціонування господарства і послаблює їх стійкість.

Людський ризик:

- це ризики пов'язані з людським фактором, здоров'ям, охоплюють витання освіти, професійного досвіду та навичок працівників фермерських господарств. Наприклад, хвороби серед працівників, відсутність кваліфікованого персоналу або проблеми з навчанням можуть вплинути на продуктивність і ефективність роботи;

- коливання що виникають у складі робітників і зміни в культурному середовищі, які можуть негативно позначитися на ефективності та згуртованості команди фермерського господарства.

Маркетинговий ризик:

- цей вид ризику характеризується невизначеністю попиту на сільськогосподарську продукцію та цінову нестабільність на ринку [22];
- фермер має вчасно аналізувати ринкову ситуацію, що включає дослідження рівня попиту і пропозиції, цінової динаміки, тенденцій, рівня конкуренції та інших чинників;
- джерелами ризику є міжнародна торгівля, процеси лібералізації та протекціонізму, оскільки вони можуть збільшувати або зменшувати доступ до ринку в різних просторових масштабах.

Цінові ризики становлять одну з найкритичніших загроз для фермерських господарств, оскільки охоплюють коливання вартості як сировини, так і готового продукту, а також витрат на виробництво. Глобальна конкуренція, невизначеність ринкових умов, вартість виробництва, сезонні та погодні впливи, залежність від експорту та імпорту, саме ці чинники роблять цінові ризики особливо важливими у вирощуванні зернових культур.

Таким чином, у процесі дослідження дійшли висновку, що аграрний сектор, зокрема вирощування зернових культур, супроводжується значною кількістю ризиків, які можуть мати каскадний характер і є взаємопов'язаними.

1.3. Сучасні підходи щодо мінімізації економічних ризиків

Економічні ризики супроводжують повсякденну діяльність у будь-якій сфері, зокрема в агровиробництві, на жаль повністю уникнути їх неможливо. Тісно пов'язані з ризиками інноваційні ідеї та впровадження новітніх технологій, тоді як відмова від таких інновацій перешкоджає розвитку і зменшує можливості для зростання.

На думку Горго І.О. управління ризиком – необхідна складова менеджменту підприємства, оскільки в її межах виявляються передумови для прийняття управлінських рішень. Ризиком необхідно управляти, тобто

використовувати різні методи, які дозволяють у певній мірі прогнозувати настання ризикової події і приймати заходи зі зниження ступеня ризику [15].

Головне завдання управління ризиками підприємства – встановити оптимальний рівень ризику на основі врахування факторів зовнішнього та внутрішнього середовища [12]. Управління ризиками передбачає попередній аналіз і визначення ймовірностей їх настання. Процес управління ризиками, на нашу думку, передбачає ідентифікацію ризику, вибір методів вимірювання/оцінки, розробку стратегій і інструментів управління ними.

Мінімізація ризиків є одним із ключових елементів забезпечення економічної безпеки підприємства [17]. Мінімізація ризиків – це процес застосування заходів і вживання стратегій, з метою зменшення ймовірностей виникнення негативних, небажаних подій та у разі їх настання ефективного використання можливостей у разі їх виникнення. Виокремлюють ключові принципи мінімізації ризиків (рис. 1.4).

Донець Л.І. зазначає, що використання інструментів ризик-менеджменту спрямовано на мінімізацію потенційних майбутніх втрат. Основними економічними методами зменшення ризику є: створення страхових запасів продукції, створення спеціального резервного фонду, страховий запас коштів, диверсифікація виробництва, застосування системи штрафних санкцій, використання страхування та самострахування від можливих ризиків, придбання додаткової інформації про вибір і результати ризику, хеджування [2].

Одним із ефективних методів мінімізації ризику вважається формування спеціального резервного фонду. Він є ключовим елементом у стратегії управління ризиками, так як забезпечує фінансову стійкість і забезпечує готовність до негативних, непередбачуваних подій і обставин. Метою створення цього фонду є – акумулювання фінансових ресурсів для швидкої реакції на потенційні негативні обставини. Резерви створюються відповідно до чинного законодавства або установчих документів підприємств за рахунок нерозподіленого прибутку або коштів власників. В окремих випадках джерелом формування резервного фонду можуть бути валові витрати суб'єктів господарювання, що регулюється

законодавчими актами з питань оподаткування. Згідно Закону України «Про господарські товариства» [33] на кожному підприємстві, заснованому у формі акціонерного товариства, товариства з обмеженою відповідальністю тощо, повинен бути сформований резервний (страховий) фонд (капітал). Зазначимо, що додатковий вкладений капітал можна розглядати як резервний капітал, джерелом формування якого є кошти власників [34].

Рис. 1.3. Принципи мінімізації ризиків

Джерело: побудовано автором.

При визначенні рівня необхідних страхових резервів варто враховувати середньозважене значення різних компонентів, таких як, ресурси, оборотні активи та основний капітал. Резервні фонди можуть становити від вартості активів. 1-5% від обороту продажів, а також 3-5% річного фонду акціонерного прибутку [2]. Страховий запас продукції – це заздалегідь заплановане накопичення додаткових запасів товарів або сировини з метою забезпечення стабільності в постачанні товарів в умовах непередбачуваних ситуацій. Прикладом

можуть бути надзвичайні події, природні катастрофи, кризові ситуації. У ході дослідження виявили, що страховий запас коштів – це резерв грошових коштів, який формується для покриття непередбачуваних витрат, надзвичайних обставин.

Популярним методом економічної мінімізації ризиків є страхування – фінансовий механізм, який дозволяє компаніям або особам захистити себе від потенційних втрат, спричинених несприятливими подіями чи ризиками. Якщо настає страховий випадок, страховик компенсує застрахованій особі збитки, що виникли в разі настання ризику, в обмін на регулярну сплату страхових внесків. Страхування як метод управління ризиками має певні обмеження, тому не всі ризики, які можуть виникнути на підприємстві можуть підлягати цьому методу [2]. Страхові компанії ведуть свою діяльність на комерційних засадах, прагнуть захистити себе від збитків і отримати прибуток. Тому вони мають певні критерії для прийняття ризиків на страхування:

- ризик повинен бути випадковим і не передбачатися заздалегідь. Це зумовлено тим, що якщо збиткова подія має регулярний характер і є однотипною, то її не покривають страхуванням;
- ризик має вимірюватися, іншими словами повинна існувати можливість піддати ризик до аналізу та оцінці на основі статистичних даних або математичних моделей.

Самострахування – це стратегія управління ризиком, при якому фінансову відповідальність за ризик бере на себе організація або фізична особа і готова самостійно покрити потенційні збитки, які можуть виникнути за непередбачуваних подій. Основна мета цього методу є швидке подолання тимчасових ускладнень фінансово господарській діяльності [2]. У такій ситуації, страхові внески не сплачуються страховій компанії, а кошти виділяються до внутрішнього резервного фонду. Залежно від функціонування, фонди можуть бути створені у натуральній або грошовій формі, залежно від потреб.

До дієвих методів мінімізації ризиків відносять також хеджування ризиків, яке передбачає використання спеціалізованих інструментів, які потенційно знижують ризики, пов'язані зі зниженням вартості цінних паперів, коливань

валютних курсів, процентних ставок або ж ймовірність дефолту боржника. Для збереження своїх прибутків і активів, на які є високий вплив економічних і фінансових ризиків, компанії змушені вдаватися до хеджування. Операції з хеджування в Україні передбачають укладання страхових компенсаційних контрактів із сторонніми учасниками ринку з метою зниження або часткового зменшення ризику коливання цін. Відповідно до таких контрактів, можна отримати прибуток або компенсацію в разі виникнення збитку за основною (балансовою) операцією. Інструменти хеджування представляють собою фінансові угоди, що спрямовані на мінімізацію ризику потенційних змін ціни базового активу. Такими інструментами є ф'ючерсні контракти, опціони, свопи, форвардні контракти, а також гібридні фінансові інструменти. Так для захисту від падіння цін на цінні папери учасники ринку можуть використати ф'ючерсні угоди, або опціонні контракти, які за певну премію надають право покупцю такого контракту продати чи купити певний актив за фіксованою ціною в майбутньому [31].

Придбання додаткової інформації щодо вибору результату ризику є ключовим етапом у процесі ефективного управління ризиками. Для прийняття обґрунтованих і правильних рішень потрібно отримати додаткові дані та їхній аналіз для кращого розуміння природи ризику. Інформація відіграє ключову роль в управлінні ризиками. Якщо підприємець має наявну і повну інформацію, це дає змогу йому точніше прогнозувати й зменшувати потенційні ризики.

Отже, у процесі дослідження дійшли висновку, що будь-яку підприємницьку діяльність супроводжують економічні ризики, хоч повністю уникнути ризиків неможливо, ними необхідно управляти, щоб мінімізувати потенційні втрати. В умовах сьогодення основними способами мінімізації ризиків підприємницької діяльності є створення страхових запасів продукції, створення спеціального резервного фонду, страховий запас коштів, диверсифікація виробництва. У більшості випадків економічні ризики в підприємницькій діяльності можна мінімізувати, для цього потрібно обов'язково їх проаналізувати, дослідити і обрати найбільш ефективний метод управління.

Висновки до Розділу I

Таким чином, у процесі дослідження дійшли висновку, що економічний ризик є невід'ємною складовою господарської діяльності підприємств, зокрема аграрних, виникає внаслідок невизначеності та проявляється у відхиленні фактичних результатів від очікуваних, передусім у вигляді втрат, спричинених дією різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів. Основні причини виникнення економічного ризику поділяються на зовнішні та внутрішні чинники. До зовнішніх можна віднести законодавчі зміни, політичну нестабільність, економічні та природні фактори. До внутрішніх стратегія підприємства, ефективність управління ресурсами, якість продукції, компетентність персоналу. Серед основних видів економічного ризику виділяють операційні (комерційні, виробничі), фінансові (процентні, кредитні, валютні), інвестиційні та інноваційні. Усі вони відрізняються за характером впливу на результати діяльності суб'єкта господарювання. Економічний ризик виступає багатогранною категорією, що зумовлюється поєднанням об'єктивних і суб'єктивних чинників і потребує постійного аналізу та використання сучасних методів мінімізації.

Аграрний сектор, зокрема вирощування зернових культур, також супроводжується значною кількістю ризиків, які можуть мати каскадний характер і є взаємопов'язаними. Найвагомішими серед них є виробничі, інституціональні, фінансові, маркетингові та людські. Найбільш критичними є виробничі та кліматичні ризики, що зумовлені впливом природно-кліматичних факторів (посуха, надмірні опади, тощо), хворобами та шкідниками, технічним станом обладнання. Отже, у процесі дослідження дійшли висновку, що будь-яку підприємницьку діяльність супроводжують економічні ризики, хоч повністю уникнути ризиків неможливо, ними необхідно управляти, щоб мінімізувати потенційні втрати. В умовах сьогодення основними способами мінімізації ризиків підприємницької діяльності є створення страхових запасів продукції, створення спеціального резервного фонду, страховий запас коштів, диверсифікація виробництва.

РОЗДІЛ II. АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА В КОНТЕКСТІ ВИЯВЛЕННЯ ТА ОЦІНКИ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ

2.1. Організаційно-економічна характеристика підприємства

Приватне акціонерне товариство «Зернопродукт МХП» є одним із ключових підприємств агропромислового холдингу ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» (МХП).

Рис. 2.1. Логотип ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Компанія МХП належить до найбільших аграрних виробників України та займає провідні позиції на ринку сільськогосподарської продукції, як на міжнародному так і на національному ринках, зокрема у галузі птахівництва. Окрім того, МХП є міжнародною компанією у сфері харчових і агротехнологій, виробник продуктів харчування.

ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» реалізує бізнес-модель, за допомогою якої ефективно контролюються всі процеси з виробництва основного товару компанії – курятини. Зазначена модель складається з 9-ти етапів, які створюють закритий процес, кінцева мета якого – продаж продукції:

1) вирощування зернових – одна з найважливіших компонент цієї бізнес-моделі. Завдячуючи цьому процесу підприємство в повній мірі задовольняє власні потреби в комбікормах;

2) для компанії важливим є забезпечення процесу відгодівлі курей власними комбікормами і соняшниковим протеїном, у зв'язку з чим другий етап моделі – виробництво соняшникового протеїну і комбікормів;

3) вирощування батьківського поголів'я. У німецьких виробників батьківські птахофабрики ПрАТ «МХП» купують одноденних курчат Cobb500, із яких у пташниках виростає батьківське поголів'я курчат-бройлерів;

4) після одержання яєць від батьківського поголів'я, яйця розміщуються в інкубаторах, які розташовані на птахофабриках. По закінченню трьохтижневої інкубації з яєць вилуплюються курчата-бройлери;

5) на цьому етапі реалізується процес відгодівлі для курчат-бройлерів і вирощування їх у дорослих бройлерів;

6) із утилізованих відходів, які виникають у ході виробничого процесу, компанія генерує чисту зелену енергію і виробляє екологічно чисті органічні добрива на двох власних біогазових комплексах;

7) процес м'ясопереробки, що забезпечує виготовлення широкого асортименту продукції. Головною сировиною для м'ясопереробки виступає курятина власного виробництва, що становить понад 50% продукції, решта – яловичина та/або свинина;

8) за допомогою 11-ти розподільчих центрів і 450-ти вантажівок рефрижераторів реалізується процес дистрибуції власної продукції;

9) кінцевим етапом бізнес-моделі ПрАТ «Миронівський хлібопродукт» виступає продаж власної продукції через власні франчайзингові магазини і клієнтську базу, в якій від загального обсягу продажів частка кожного клієнта не перевищує 8% [38].

Дочірнє підприємство «Зернопродукт МХП» відіграє важливу роль у структурі холдингу, забезпечуючи стабільність і ефективність діяльності всієї групи. Земельні угіддя ПрАТ «Зернопродукт МХП» розташовані на територіях Житомирської, Черкаської та Вінницької областей і представляють орендовані угіддя в 27 723 пайовиків. Беручи до уваги специфіку цих областей, можна сказати, що вони характеризуються сприятливими умовами для ведення і розвитку сільського господарства, відповідно правильний підхід та раціональна організація бізнес-процесів призведе до ефективного функціонування всіх напрямів виробництва.

Таблиця 2.1

Загальна характеристика підприємства ПрАТ «Зернопродукт МХП»

Повне найменування:	Приватне акціонерне товариство «Зернопродукт МХП»
Дата реєстрації	2007 рік
Земельний банк	≈ 80 тис. га.
Юридична адреса	Миронівка Обухівського району Київської області
Організаційно-правова форма	Приватне акціонерне товариство, що входить до структури холдингу МХП.
Статутний капітал компанії	31,7 млн грн

Джерело: побудовано автором на основі [37].

Основні види діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП» за КВЕД включають:

- 01.11 Вирощування зернових культур (крім рису), бобових культур і насіння олійних культур;
- 01.12 Вирощування рису;
- 01.13 Вирощування овочів і баштанних культур, коренеплодів і бульбоплодів;
- 01.19 Вирощування інших однорічних і дворічних культур.

ПрАТ «Зернопродукт МХП» спеціалізується на вирощуванні, обробці та реалізації зернових і олійних культур. У його структуру входить низка структурних підрозділів (рис. 2.1).

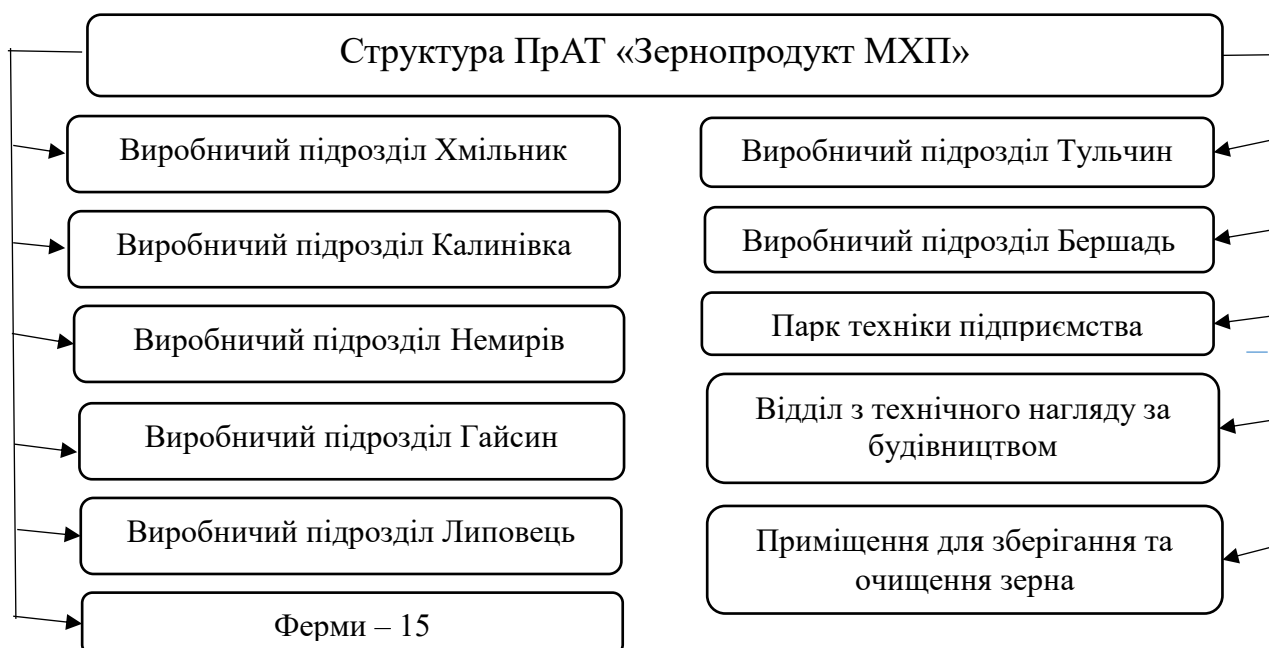

Рис.2.2. Структура ПрАТ «Зернопродукт МХП»

Джерело: побудовано автором на основі [37].

Загалом, підприємство здійснює свою діяльність у трьох областях України і 15-ти районах. Парк спеціальної техніки у ПрАТ «Зернопродукт МХП» нараховує понад 2000 різних машин, таких як трактори, сівалки, комбайни, навантажувачі і інші. Окрім того, підприємство має ще 15 ферм, 12 із яких – молочного напрямку [37]. Аналіз структури сільськогосподарських угідь ПрАТ «Зернопродукт МХП» показав, що впродовж 2021-2023 рр. підприємство користувалося земельним банком площею близько 80 тис. га, які представлені ріллею (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

**Склад і структура сільськогосподарських угідь
ПрАТ «Зернопродукт МХП»**

Угіддя	2021 р.		2022 р.		2023 р.	
	тис. га	%	тис. га	%	тис. га	%
Усього с.г. угідь, тис. га	80	100	80	100	80	100
у тому числі: рілля	80	100	80	100	80	100

Джерело: сформовано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

У ході написання магістерської роботи також встановлено, що досліджуване підприємство землі орендує і їх структура залишалася незмінною впродовж трьох досліджуваних років, тому припускаємо, що 80 тис. га є тією прийнятною площею для підприємства, яка сприяє результативному веденню господарської діяльності, раціональному використанню ресурсів і досягненню максимальних фінансових результатів.

Трудові ресурси аграрного підприємства, що спеціалізуються на вирощуванні зернових культур, відіграє ключову роль у забезпеченні його успіху. До трудових ресурсів належать усі працюючі на підприємстві, від польових робітників до керівництва. Аналіз чисельності трудових ресурсів у ПрАТ «Зернопродукт МХП» показав, що впродовж 2021-2023 рр. спостерігалася тенденція до зростання середньорічної чисельності працівників. Так, у 2021 р. на підприємстві працювало 2166 осіб, у 2022 р. – вже 2262, що на 96 осіб більше

(або на 4,4%). У 2023 р. чисельність персоналу зросла до 2277 працівників, що перевищило показник 2021 р. на 111 осіб (або на 5,1%) (табл. 2.3, рис. 2.1).

Таблиця 2.3

Трудові ресурси ПрАТ «Зернопродукт МХП»

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. у % до 2021
Середньорічна чисельність працівників, осіб	2166	2262	2277	105,1

Джерело: статистична звітність ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Таким чином, можна зробити висновок, що впродовж проаналізованого періоду відбулося поступове нарощення трудового потенціалу підприємства, що свідчить про його розвиток і підтверджує потребу в залученні додаткових кадрів для ефективного забезпечення виробничих процесів.

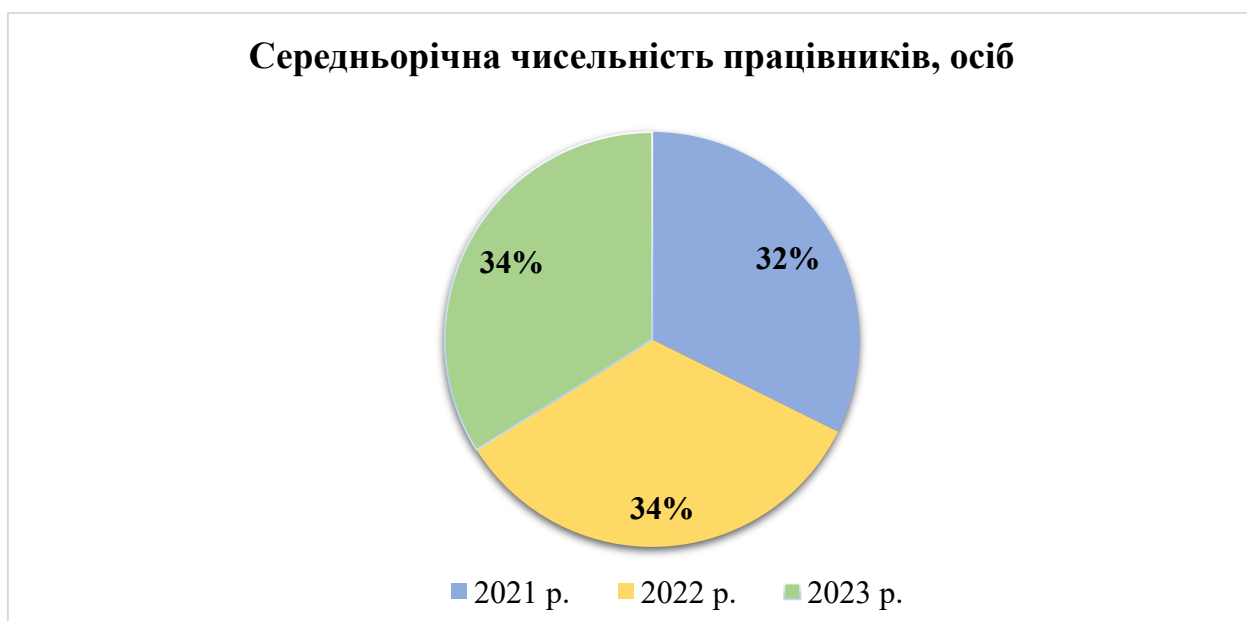

Рис. 2.1. Середньорічна чисельність працівників у ПрАТ «Зернопродукт МХП»

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Сучасне підприємницьке середовище супроводжується низкою ризикованих факторів, які потребують постійної адаптації до змін у зовнішньому середовищі. Важливим показником стабільності та стійкості підприємства виступає рівень забезпеченості основним капіталом, це є ключовим аспектом для

підприємницької діяльності, щоб стабільно розвиватися і функціонувати в сучасних умовах.

Зазвичай, основний капітал підприємства формується завдяки довгостроковим інвестиціям, які спрямовані в матеріально-виробничі активи – а саме, у споруди, будівлі, обладнання й інші довгострокові активи. Варто відзначити, що саме ці ресурси забезпечують основу підприємства ресурсами для виробництва продукції й надання послуг. Також важливим фактом є те, що досліджуване підприємство не використовує орендовані засоби виробничого і невиробничого призначення. Вартість основних засобів виробничого призначення засобів у ПрАТ «Зернопродукт МХП» упродовж 2023 р. зросла з 2 234 548 тис. грн до 2 268 469 тис. грн або на 1,5% (табл. 2.4.). Вартість будівель і споруд зменшилась із 1 439 049 тис. грн до 1 197 752 тис. грн або на 16,7%. Вартість машин і обладнання зросла з 180 998 тис. грн до 235 921 тис. грн або на 30,3%. У ході дослідження виявлено, що найбільшими темпами зросла в підприємстві вартість транспортних засобів – з 145 246 тис. грн до 229 115 тис. грн на 57,7%. У свою чергу, вартість інших основних засобів у структурі основних засобів досліджуваного підприємства зросла з 469 255 тис. грн до 605 681 тис. грн або на 33,58%.

Таблиця 2.4

**Структура і динаміка зміни вартості основних засобів ПрАТ
«Зернопродукт МХП», 2023 р.**

Найменування основних засобів	Власні основні засоби (тис. грн)		Зміна	
	початок періоду	кінець періоду	абс. приріст, тис. грн	Темп приросту, %
Виробничого призначення:	2 234 548	2 268 469	33 921	1,5
Будівлі і споруди	1 439 049	1 197 752	-241 297	-16,7
Машини й обладнання	180 998	235 921	54 923	30,3
Транспортні засоби	145 246	229 115	83 869	57,7
Інші	469 255	605 681	157 619	33,58
Усього	2 234 548	2 268 469	33 921	1,5

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю підприємства.

Вагому питому вагу займають і інші основні засоби – відповідно 20,9% і 26,7% на початок і кінець 2023 р. При цьому питома вага машин і обладнання впродовж року зросла з 8,2% до 10,4%, а транспортних засобів – з 6,5 до 10,1%.

Рис. 2.2. Структура основних засобів ПрАТ «Зернопродукт МХП», 2023 р., %
Джерело: побудовано автором.

Отже, можемо зробити висновок, що зміни вартості та структури основних засобів, які відображають динаміку розвитку підприємства в умовах воєнного стану, зумовлені певними процесами, а саме:

1) зменшення вартості будівель і споруд може бути наслідком руйнівного впливу воєнних дій, які призвели до пошкоджень, або часткового руйнування виробничих приміщень. Також скорочення вартості будівель і споруд

на 16,7% може бути пов'язане з реструктуризацією активів, виведенням окремих об'єктів з експлуатації чи зниженням вартості нерухомості;

2) натомість зростання вартості транспортних засобів може бути пов'язаним із активним розвитком логістичної складової та транспортної інфраструктури підприємства, що може бути наслідком збільшення обсягів перевезень або покращенням транспортного парку. У період війни оновлення та розширення автопарку є логічним кроком, тому що критично важливим є безперебійні поставки, перевезення та миттєве реагування на зміни маршрутів;

3) значне зростання вартості машин і обладнання є наслідком активних інвестицій у модернізацію та покращення виробничих потужностей, що ймовірно може бути націлене на підвищення ефективності виробництва.

Підсумовуючи, попри негативний вплив війни, підприємство вживає заходів для тримання позитивних результатів, це свідчить про гнучкість і адаптивність до змін у галузі та кризового економічного середовища.

У сучасних умовах актуалізується проблема раціонального управління й оптимізації основного капіталу підприємства. Лізинг, аутсорсинг – це ті інструменти, які зменшують навантаження на основні засоби і збільшують їх оборотність.

Проаналізувавши динаміку забезпеченості ПрАТ «Зернопродукт МХП» основним капіталом можна зробити висновки, що в 2023 р. вартість валової продукції порівняно з 2021 роком зменшилась на 8,3% (табл. 2.5). Це може бути спричинене скороченням обсягів виробництва, підвищенням собівартості продукції або впливом економічних факторів, а також наслідками війни в Україні. У сукупності все призвело до зниження виробничої активності підприємства.

Вартість основного капіталу з розрахунку на 1 га с. г угідь і на 1 середньорічного працівника впродовж досліджуваного періоду зросла у ПрАТ «Зернопродукт МХП» на 34,9 і 28,3%, відповідно, що свідчить про збільшення інвестицій в основний капітал на одиницю ресурсу.

Таблиця 2.5

**Забезпеченість ПрАТ «Зернопродукт МХП» основним капіталом
і його використання**

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. у % до 2021 р
Вартість валової продукції, тис. грн	9 781 489	8 466 533	8 490 861	86,8
Вартість основного капіталу, тис. грн	2 403 367	3 070 278	3 240 731	134,9
На 1 га с. г. уідь	30,04	38,3	40,5	134,9
На 1 середньорічного працівника	1 109,6	1 357,3	1 423, 2	128,3
Капіталовіддача, грн	4,7	2,7	2,6	55,3
Капіталомісткість продукції, грн	0,25	0,36	0,38	152

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Рівень капіталовіддачі на кінець досліджуваного періоду знизився на 5,5%, а капіталомісткості зріс на 15,2%, це може свідчити про зростання вкладень у виробництво на одиницю продукції, також про те, що технологічні процеси підприємства є досить капіталомісткими. Це можна охарактеризувати як ризик недоотримання прогнозованої віддачі від капіталу, це може бути спричинене неповним завантаженням потужностей, скороченням обсягів виробництва і впливом зовнішніх чинників, зокрема воєнних дій, які в свою чергу, підвищили собівартість, погіршили логістичні процеси та спричинили зниження фінансової стабільності підприємства.

2.2. Аналіз виробничої діяльності сільськогосподарського підприємства

В умовах глобальної конкуренції та інтенсивних змін в економічному просторі підприємства вимушені постійно вдосконалюватися та адаптуватися до викликів зовнішнього та внутрішнього середовища. Ефективного функціонування можна досягти лише за умови чіткої організаційної структури управління, що забезпечує розподіл обов'язків, повноважень між усіма ланками підприємства. Для оцінки результативності функціонування підприємства

необхідно аналізувати ключові фінансово-економічні показники за даними фінансової звітності (баланс і звіт про фінансові результати).

Сільське господарство завжди відігравало важливу роль у стабільності економіки та безпеки харчування кожної країни. Ефективність і стабільність цього сектора може впливати на стан економіки в цілому. Основою аналізу ефективності сільського господарства є вивчення наявності та руху продукції сільського господарства [11].

Аналіз структури виробництва продукції ПрАТ «Зернопродукт МХП» у 2021-2023 рр. засвідчив, що вирощування кукурудзи є провідною частиною виробництва і становить близько 47,1% у 2021 р. та 46,1% у 2023 р. загального його обсягу (рис. 2.3).

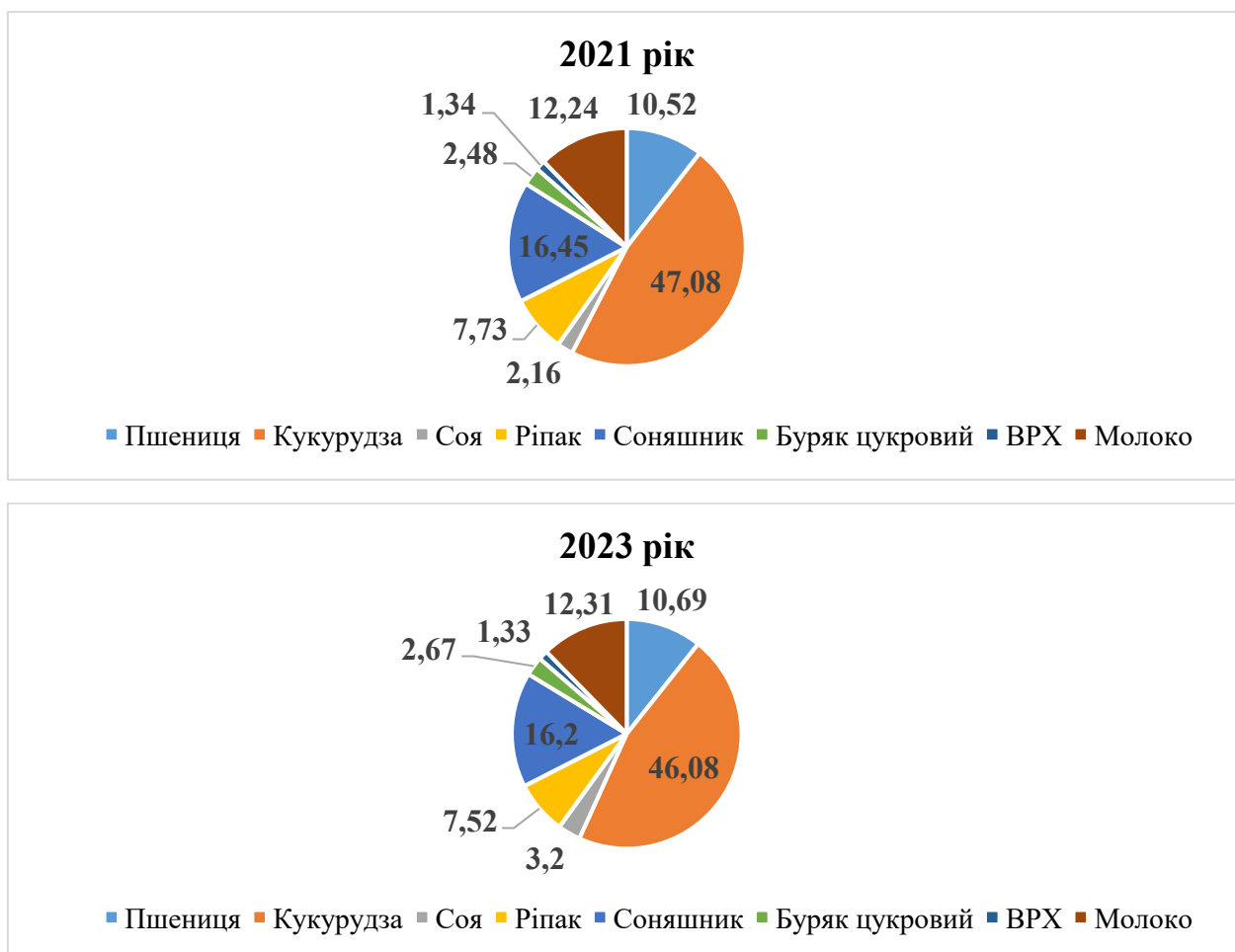

Рис. 2.3. Структура виробництва продукції ПрАТ «Зернопродукт МХП», 2021-2023 рр., %

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Відчутну роль у структурі виробництва також відіграло вирощування соняшника – 16,5% у 2021 р. та незначне зменшення спостерігалось у 2023 р. (на 0,25%), а частка вирощування пшениці – 10,5% у 2021 р. і – 10,7% в 2023 р. Виробництво сої у 2023 р. зросло на 1,1% відносно 2021 р. Частка ріпаку залишалася майже незмінною – 7,7% у 2021 р. та 7,8% у 2023 р. Окрім того, на виробництво молока припадало 12,2% від загальної вартості виробленої продукції компанії в гривневому еквіваленті за 2021 р. і 12,3% за 2023 р.

Воєнній дії на території України спричинили суттєві зміни та випробування для діяльності підприємства. Так у 2022 р. ПрАТ «Зернопродукт МХП» було змушене скоротити завантаження виробничих потужностей на 20% через зменшення внутрішнього попиту й труднощі з експортом готової продукції. Зниження потужностей було викликане зменшенням попиту на курятину в Україні та потребою в пошуку альтернативних логістичних маршрутів для експорту продукції на міжнародні ринки. Значні труднощі з постачанням спричинили руйнування старих експортних шляхів, зокрема морські маршрути.

До 2022 року на території Донецької області функціонувало м'ясопереробне підприємство, але були вимушені тимчасово припинити роботу.

Коливання попиту у бік зниження на зернові культури на внутрішньому ринку, призвели до повного завантаження елеваторів власною продукцією. Вивезення зерна за кордон здійснювалося переважно залізничним і автомобільним транспортом, це суттєво збільшувало витрати порівняно з морськими шляхами. Частина морських маршрутів відновили в межах морської ініціативи.

Фінансові результати діяльності підприємства погіршилися також через стрімке падіння цін на ринку та затримки з оплатою орендної плати за сільськогосподарські угіддя спричинені неможливістю реалізації продукції за вигідними цінами. Окрім цього, додатковими ризиками стали девальвація гривні та високі темпи інфляції, що призвело до збільшення цін на паливно-мастильні матеріали, мінеральні добрива і гібриди, пестициди. Це відчутно збільшило собівартість вирощення зернових культур і негативно відобразилось на рентабельності підприємства.

У ході написання магістерської роботи було проаналізовано динаміку продаж за основними видами продукції ПрАТ «Зернопродукт МХП» у 2021-2023 рр. (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

**Динаміка продаж за основними видами продукції продукції ПрАТ
«Зернопродукт МХП», 2021-2023 рр.**

Продукція	Тис. грн.			Відхилення 2023/2021	
	2021 р.	2022 р.	2023 р.	тис. грн.	%
Пшениця	626 803	864 748	542 235	-84 568	-13,5
Кукурудза	2 806 448	3 582 869	2 337 343	-469 105	-16,7
Соя	128 750	172 314	162 315	33 565	26,1
Ріпак	460 964	639 231	381 441	-79 523	-17,3
Соняшник	980 573	1 260 992	821 722	-158 851	-16,2
Буряк цукровий	147 994	242 193	135 432	-12 562	-8,5
ВРХ	79 842	103 230	67 462	-12 380	-15,5
Молоко	729 612	1 075 178	624 407	-105 205	-14,4
Всього	5 960 985	7 940 755	5 072 359	-888 626	-14,9

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Згідно з даними табл. 2.6 загальний обсяг реалізації продукції ПрАТ «Зернопродукт МХП» у 2023 р. становив 5 072 359 тис. грн, що на 886 626 тис. грн або на 14,9% менше порівняно з 2021 р. Припускаємо, що такі зміни через загальне уповільнення темпів господарської діяльності, спричинене ціновими ризиками, логістичними проблемами, втратами площ, мінуванням територій та падінням купівельної спроможності як на внутрішньому, так і на зовнішньому ринках. Аналіз структури продажу показує, що найбільше зниження обсягів реалізації спостерігається в розрізі кукурудзи (на 469 105 тис. грн або 16,7%), соняшнику (на 151 851 тис. грн або на 16,2%), пшениці (на 84 568 тис. грн або на 13,5%). Також негативними змінами характеризувалося й виробництва інших видів продукції – ріпаку, цукрового буряку, молока, ВРХ – відбулося скорочення на 17,3%, 8,5%, 14,4%, 15,5% відповідно. Водночас єдиним видом продукції, який продемонстрував позитивну динаміку, стала соя, обсяги реалізації якої зросли на

33 565 тис. грн (26,1%), це пояснюється стабільним попитом на внутрішньому ринку та більшою рентабельністю у порівнянні з іншими видами культур.

У свою чергу сучасні підприємства стикаються з ризиками використання виробничих ресурсів. Тому важливим є аналіз ресурсної бази, який дозволяє визначити оптимальні напрямки для інвестування та модернізації основного капіталу підприємства [46]. Дослідження результатів господарської діяльності є основою для розробки стратегії розвитку і системи управління ризиками підприємства. Комплексний підхід слугує основою для аналізу діяльності підприємства та виявленню слабких та сильних сторін компанії. У межах написання магістерської роботи було проаналізовано результати господарської діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП» у період з 2021-2023 рр. (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

**Результати господарської діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП»,
2021-2023 рр.**

Показник	2021 р.	2022 р.	2023 р.	2023 р. у % до 2021 р.
Вартість валової продукції, тис. грн:	9 781 489	8 466 533	8 490 861	86,8
на 1 га с. г. угідь	122,27	105,83	106,13	86,8
на 1 середньорічного працівника	4 515,92	3 742,94	3 728,97	82,6
Валовий прибуток (збиток), тис. грн:	2 140 479	2 338 173	-51 792	X
на 1 га с. г. угідь	26,75	29,23	-0,65	X
на 1 середньорічного працівника	988,22	1033,68	-22,74	X
Рівень рентабельності (збитковості) підприємства, %	50,78	1,34	-13,51	X

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

У процесі аналізу діяльності підприємства встановлено, що в 2023 р. було отримано збиток у розмірі 51 792 тис. грн, на відміну 2021 року, коли прибуток становив 2 140 479 тис. грн. Це можна трактувати як таке, що господарська діяльність за 2021-2022 рр. перейшла від високорентабельної до збиткової під впливом нестабільної економічної ситуації й воєнного стану в Україні. Зокрема,

валовий прибуток на 1 га сільськогосподарських угідь знизився з 26,75 тис. грн до – 0,65 тис. грн, а в розрахунку на 1 середньорічного працівника зафіксовано зменшення з 988,22 тис. грн до –22,74 тис. грн. Відповідно, протягом 2021-2023 рр. виробнича діяльність досліджуваного підприємства з розряду досить рентабельних перейшла у збиткову – у 2023 р. збитковість склала 13,51 %.

У ході аналізу динаміки фінансових результатів ПрАТ «Зернопродукт МХП» у 2021-2023 рр. (рис. 2.4) виявили, що у 2022 р. дохід від реалізації продукції в досліджуваному підприємстві виріс на 33,21%, порівняно з 2021 р., через продаж запасів.

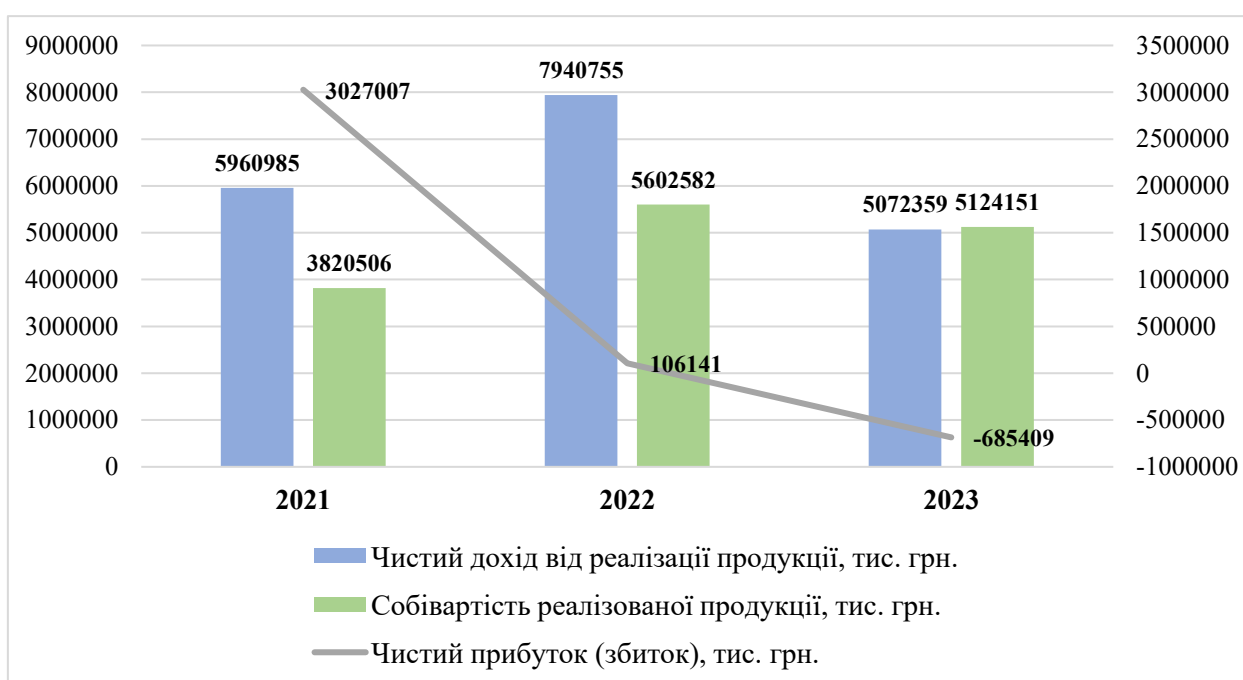

Рис. 2.4. Динаміка фінансових результатів ПрАТ «Зернопродукт МХП», 2021-2023 рр., тис. грн

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Однак у 2023 р. цей показник скоротився на 36,12%, порівняно з 2022 р., що зумовлено зменшенням внутрішнього попиту і логістичними труднощами, які, у свою чергу, спричинили демпінг цін в умовах воєнних дій. Собівартість реалізованої продукції виросла на 46,65% у 2022 р., що пов'язано з підвищенням цін на хімікати, паливно-мастильні матеріали і засоби захисту рослин через зростання темпу інфляції. Водночас, ціни на готову продукцію

підприємства практично не змінювалися, що спричинило суттєве зниження маржі. У 2023 р. собівартість реалізованої продукції скоротилась на 8,54%, порівняно з 2022 р. переважно через скорочення обсягів продажу продукції (що не відповідає темпу зменшення обсягів продаж). Вплив такої динаміки відобразився на чистому прибутку підприємства – у 2023 р., порівняно з 2022 роком, він знизився на 745,75%. Відповідно компанія зазнала збитків. Такі фінансові результати істотно погіршили загальний стан діяльності підприємства.

Отже, виконана оцінка виробничої діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП» засвідчила, що у 2021-2023 рр. підприємство функціонувало в умовах високої нестабільності, зумовленої воєнними подіями й економічними ризиками що безпосередньо вплинуло на його фінансові результати. Аналіз динаміки продаж за основними видами продукції продемонстрував, що станом на 2023 р., порівняно з 2021 р. у ПрАТ «Зернопродукт МХП» зменшилися обсяги реалізації продукції за всіма основними позиціями. Зокрема, обсяги реалізації скоротилися – на 14,9%, кукурудзи – на 16,7%, соняшнику – 16,2%, пшениці – 13,5%, ріпаку – 17,3%. Також негативні зміни торкнулися й інших видів продукції – ріпаку, цукрового буряку, молока, ВРХ. Водночас єдиним видом продукції, який продемонстрував позитивну динаміку, стала соя, обсяги реалізації якої зросли на 26,1%. При цьому показовим був 2022 рік, коли почалося повномасштабне вторгнення країни агресора до України і коли в ПрАТ «Зернопродукт МХП» зросли обсяги продажу основних видів продукції, порівняно з 2021 роком. Пояснюємо це підвищенням попиту в умовах війни, коли підприємство реалізувало не лише вироблену продукцію, а й накопичені запаси.

2.3. Оцінка економічних ризиків аграрного підприємства

Оцінка ризиків у підприємницькій діяльності є ключовою для сучасних підприємств у контексті постійного бізнес-середовища, що змінюється. Існує ризик, що діяльність підприємства може дати негативні результати, а заплановані

показники не будуть досягнуті. Дослідження ризиків дозволяє підприємствам виявляти, аналізувати та ефективно управляти небезпеками, які можуть виникнути в процесі їхньої діяльності [27].

Сільське господарство України функціонує в умовах підвищеного ризику. Ризики аграрного бізнесу визначаються сукупністю чинників, таких як залежність від погодних і кліматичних умов, сезонність виробництва, тривалі виробничі цикли, складність технологічних процесів та постійні технологічні зміни. Ефективне управління виробництвом передбачає ґрунтовну оцінку ризиків, визначення їх наслідків і нейтралізацію загроз [16]. Процес управління ризиками базується на принципах безперервності й циклічності та складається з таких етапів (рис. 2.5).

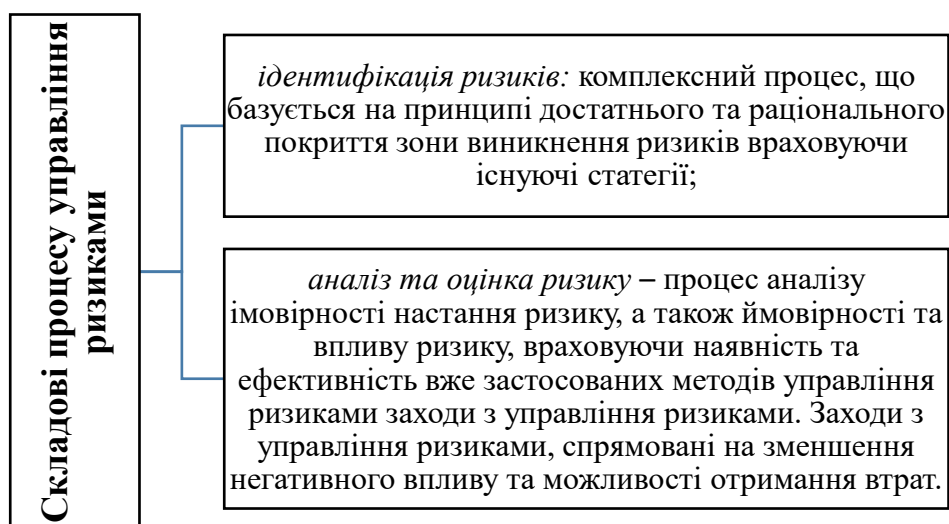

Рис. 2.5. Складові процесу управління ризиками

Джерело: побудовано автором на основі [16].

SWOT – аналіз допомагає ідентифікувати сильні сторони, слабкі місця, можливості та загрози того чи іншого бізнес-проєкту чи господарської діяльності підприємства загалом [24]. Згідно з виконаним у ході дослідження SWOT-аналізом, у 2022-2023 рр. на діяльність ПрАТ «Зернопродукт МХП» значно впливали зовнішні фактори. Зокрема, до основних загроз для діяльності досліджуваного підприємства віднесли (рис. 2.6):

Рис. 2.6. SWOT– аналіз діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП»

Джерело: побудовано автором.

- посилена конкуренція на аграрному ринку – це ускладнює утримання частки ринку, особливо з боку великих агрохолдингів;
- зниження попиту та перенасичення ринку створюють ризики нереалізованої продукції та втрат доходів;
- падіння купівельної спроможності населення внаслідок воєнних дій, оскільки зниження реальних доходів населення скорочує внутрішній попит на сільськогосподарську продукцію;
- прискорення темпів інфляції, підвищують вартість паливно-мастильних матеріалів, добрив, насіння та логістики, все це збільшує собівартість та цінові ризики.
- мінування сільськогосподарських угідь та руйнування виробничих

потужностей все це спричиняє ризики скорочення виробництва, призводить до простоїв, додаткових ремонтних витрат й ускладнює реалізацію продукції.

Слабкими сторонами є:

- виражена сезонність виробництва спричиняє нерівномірне завантаження техніки, коливання грошових потоків;
- висока залежність від кліматичних умов, можливий недобір врожаю та погіршення якості продукції;
- ймовірність погіршення фінансових показників діяльності через чутливість до коливань цін на ресурси, підвищення собівартості продукції.

До сильних сторін відносимо: стабільно високі позиції на ринку, великий земельний банк, сучасний парк техніки, розгалуження виробничих потужностей у декількох областях, висококваліфікований персонал, експорт продукції до 17-ти країн.

До можливостей відносимо: підвищення попиту на зернові, відновлення транспортної інфраструктури й портів, поліпшення купівельної спроможності населення у післявоєнний період, розширення попиту на продукцію як на внутрішньому, так і на зовнішніх ринках.

На наступному етапі було застосовано кількісний аналіз для вимірювання ризиків діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Аналіз зміни показників ліквідності ПрАТ «Зернопродукт МХП» в 2021-2023 рр. (рис. 2.7) дозволив виявити, що коефіцієнт абсолютної ліквідності при нормативі 0,2-0,5 у 2021 р. становив 0,00 та 0,01 у 2022-2023 рр. Робимо висновок, що в підприємства практично були відсутні грошові кошти й еквіваленти; компанія не мала змоги миттєво погасити навіть незначну частину боргів. Це є критичним недоліком, навіть, якщо інші коефіцієнти високі. У свою чергу, коефіцієнт поточної ліквідності при нормативі $> 2,0$, у 2021 р. становив 4,95 (тобто був дуже високим), у 2022 р. дорівнював 4,68 (відбулося зниження, проте коефіцієнт усе ще був високий); у 2023 р. становив 4,51 – тобто продовжував знижуватись, але залишався значно вище норми. Відповідно, ПрАТ

«Зернопродукт МХП» мало надлишкову ліквідність – багато оборотних активів відносно короткострокових зобов'язань. Це є позитивним із точки зору платоспроможності, проте може свідчити про неефективне використання капіталу. І коефіцієнт критичної (швидкої) ліквідності при нормативі 0,7–1,0 (бажано $\geq 1,0$) ПрАТ «Зернопродукт МХП» у 2021 р. був високим (2,73), у 2022 р. становив 3,00, що було максимумом за досліджуваний період і в 2023 р. відбулося різке падіння до 1,64. Розглядаємо це, як те, що в 2021-2022 рр. у підприємства був надлишок високоліквідних активів (гроші, дебіторська заборгованість). У 2023 р. відбулося суттєве погіршення, хоча значення все ще понад норму. Як можливі причини розглядаємо наступні ризикові фактори: зростання дебіторської заборгованості; зменшення грошових коштів; зростання зобов'язань.

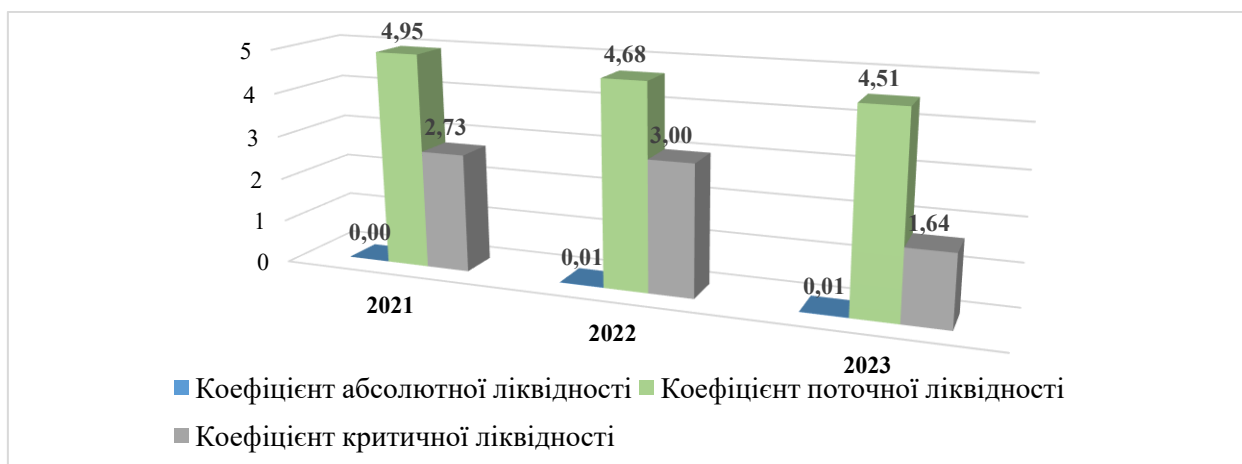

Рис. 2.7. Динаміка показників ліквідності ПрАТ «Зернопродукт МХП», 2021-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Згідно даних рис. 2.8 коефіцієнт автономії, який відображає ступінь фінансової незалежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування, збільшився впродовж 2021-2023 рр. з 0,16 до 0,27, що є характерною ознакою підвищення його платоспроможності. Досить різке зростання у 2023 р. (з 0,16 до 0,27) є свідченням збільшення у фінансуванні активів частки власного капіталу – відповідно, ПрАТ «Зернопродукт МХП» стало менш залежним від позичкових коштів.

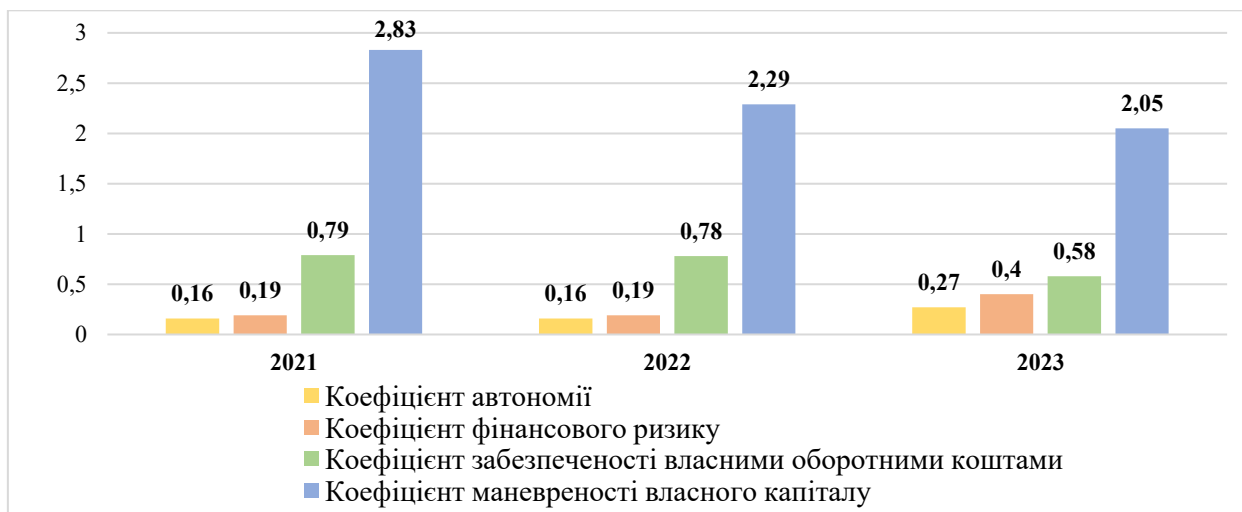

Рис. 2.8. Динаміка показників платоспроможності ПрАТ «Зернопродукт МХП», 2021-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Коефіцієнт фінансового ризику збільшився з 0,19 до 0,4, це значить, що власні оборотні кошти підприємства покривають значно більшу частину поточних його зобов'язань, отже має місце покращення ліквідності й платоспроможності. Однак цей показник нижче нормативного значення. Коефіцієнт залучених джерел у необоротних активах зменшився з 0,79 до 0,58, що є позитивною динамікою, адже зменшилась залежність у позикових коштах при формуванні необоротних активів. Загалом, можна виділити низку позитивних аспектів, зумовлених зниженням рівня коефіцієнту залучених джерел у необоротних активах:

1) зменшення залежності від кредиторів. Імовірно підприємство стало меншою мірою фінансувати необоротні активи (зокрема, будівлі й обладнання) за рахунок позик або інших залучених коштів;

2) зростання фінансової стійкості. Припускаємо, що більшу частку необоротних активів у 2023 р. почали фінансувати власним капіталом, а це знижує ризик неплатежів у випадку кризи;

3) покращення структури капіталу. Значення цього коефіцієнта $0,58 < 1$ вважається позитивним, оскільки необоротні активи в повній мірі покриваються

власним капіталом і, до того ж, частина ще залишається «вільною».

Водночас коефіцієнт маневреності власного капіталу зменшився з 2,83 до 2,05, що відповідає межах норми, це свідчить загалом про збереження належного рівня власних оборотних ресурсів. А зменшення коефіцієнту може свідчити про зростання інвестування в необоротні активи (наприклад, основні засоби).

За період з 2021-2023 рр. коефіцієнт оборотності активів скоротився з 0,43 до 0,3, це свідчить про те що, що свідчить про зниження продуктивності їх використання (рис. 2.9). Коефіцієнт оборотності оборотних засобів за останні роки зменшився з 0,55 до 0,4.

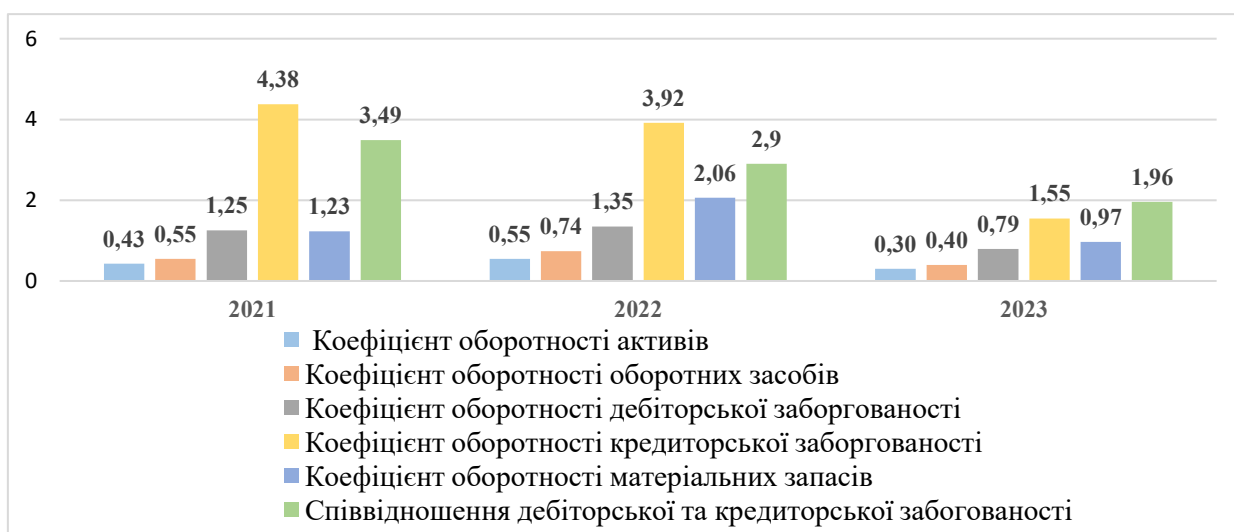

Рис. 2.9. Динаміка показників ділової активності ПрАТ «Зернопродукт МХП», 2021-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Коефіцієнт оборотності дебіторської заборгованості скоротився з 1,25 до 0,79, це зумовлено тим що клієнти стали повільніше сплачувати заборгованість за продукцію. Водночас коефіцієнт оборотності кредиторської заборгованості знизився з 4,38 до 1,55, це є ознакою затримок у погашенні фінансових зобов'язань перед постачальником. Щодо коефіцієнту оборотності матеріальних запасів він знизився з 1,23 до 0,97, це вказує на погіршення загальної динаміки показників ділової активності. Окрім того, з 3,49 до 1,96 знизилось співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованості, це спричинено

накопиченням боргів перед кредиторами. Таким чином, у 2021-2023 рр. ПрАТ «Зернопродукт МХП» продемонструвало негативну динаміку у сфері ділової активності, що свідчить про зниження ефективності використання ресурсів.

Дані рис. 2.10 свідчать, що всі показники господарської діяльності в ПрАТ «Зернопродукт МХП» у 2023 р. перейшли в розряд збиткових у порівнянні з 2021 роком. У 2021 р. підприємство мало досить високу рентабельність власного капіталу – 26,03%, продаж – 79,23% та продукції – 50,78%, в 2022 р. ці показники зменшилися до рівня 0,88-1,89%, а в 2023 р. ситуація стала критичною, компанія взагалі працювала збитковою.

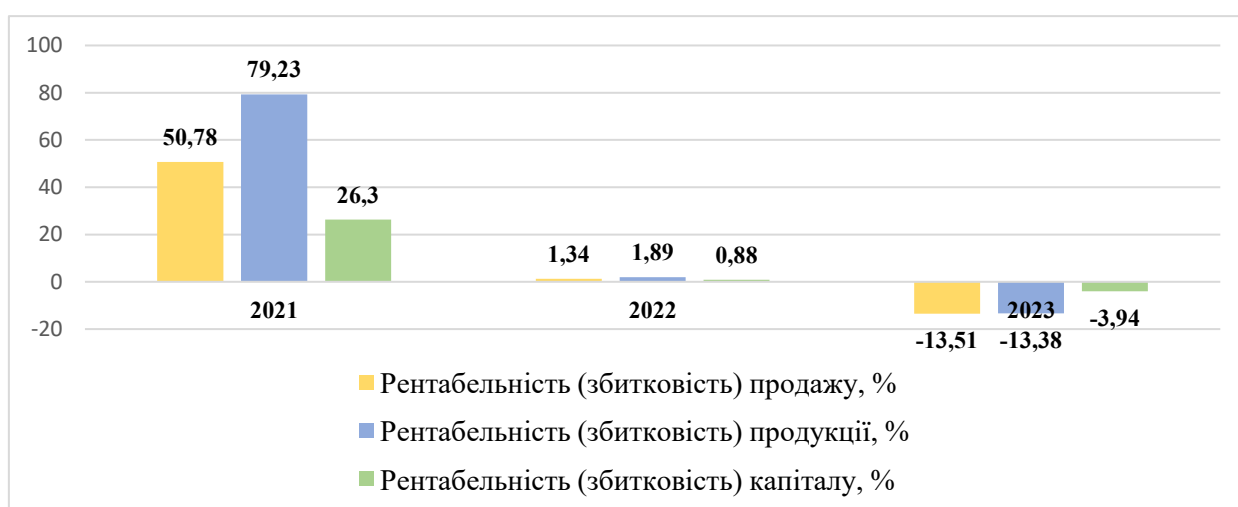

Рис. 2.10. Динаміка показників рентабельності (збитковості) ПрАТ «Зернопродукт МХП», 2021-2023 рр.

Джерело: побудовано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Проаналізувавши, можна дійти висновку, що ПрАТ «Зернопродукт МХП» за три роки суттєво погіршило свої фінансово-економічні показники діяльності. Зокрема, компанія зменшила свої доходи, а в 2023 р. функціонувала збитково через значне зростання собівартості продукції, яке відбулося під впливом подорожчання паливно-мастильних матеріалів, мінеральних добрив, насіння, засобів захисту рослин та енергоносіїв. Водночас ціни реалізації продукції не зростали такими ж темпами, що зумовило різке зниження прибутковості виробництва.

Висновки до Розділу II

У процесі організаційно-економічної характеристики ПрАТ «Зернопродукт МХП» виявили, що основним видом діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП» є вирощування, обробка та реалізація зернових і олійних культур. У розпорядженні підприємства протягом 2021-2023 рр. було 80 тис. га сільськогосподарських угідь, представлених ріллею. Виробничі процеси на підприємстві забезпечують 2277 працівників станом на 2023 р., впродовж 2021-2023 рр. чисельність працівників збільшилася на 5,1%. Аналіз забезпеченості ПрАТ «Зернопродукт МХП» основним капіталом засвідчив, що вартість основного капіталу підвищилась на 34,9%, що пов'язуємо з активною інвестиційною діяльністю. Підвищилась і капіталомісткість виробництва на 52% упродовж 2021-2023 рр., що розглядаємо, як ознаку підвищення ресурсоємності виробництва. Водночас, окреслимо, що ризики воєнного часу в Україні у 2022-2023 рр. значно вплинули на основні економічні показники підприємства, що призвело до зниження вартості валової продукції на 8,6% та капіталовіддачі на 5,5%.

Аналіз динаміки продаж за основними видами продукції продемонстрував, що станом на 2023 р., порівняно з 2021 р. у ПрАТ «Зернопродукт МХП» зменшилися обсяги реалізації продукції за всіма основними позиціями. Зокрема, обсяги реалізації скоротилися – на 14,9%, кукурудзи – на 16,7%, соняшнику – 16,2%, пшениці – 13,5%, ріпаку – 17,3%. Єдиним видом продукції, який продемонстрував позитивну динаміку, стала соя, обсяги реалізації якої зросли на 26,1%. При цьому показовим був 2022 рік, коли почалося повномасштабне вторгнення країни агресора до України і коли в ПрАТ «Зернопродукт МХП» зросли обсяги продажу основних видів продукції, порівняно з 2021 роком.

Суттєве зниження у ПрАТ «Зернопродукт МХП» обсягів реалізації основних видів продукції у 2023 р. призвело до того, що господарство з розряду рентабельних перейшло в розряд збиткових. Якщо у 2021 р. рівень рентабельності підприємства становив 50,78%, то в 2023 р. підприємство отримало збитковість на рівні 13,54%.

РОЗДІЛ III. ОБҐРУНТУВАННЯ НАПРЯМКІВ МІНІМІЗАЦІЇ ЕКОНОМІЧНИХ РИЗИКІВ

3.1 Організаційні заходи з управління та мінімізації ризиків

Головною метою підприємницької діяльності є отримання прибутку, тому в очікуванні бажаних (позитивних) результатів кожен суб'єкт господарювання має чітко щонайменше передбачати потенційні ризики, які можуть виникнути, об'єктивно оцінити ступінь їх впливу на діяльність, а також розробити й активно впроваджувати в практику шляхи мінімізації або нейтралізації їх впливу [25].

Ризик виникає через наявність невизначеності, відсутність інформації про можливий перебіг подій, що є вагомим ускладненням для прогнозування їх розвитку. Обираючи рішення з безлічі можливих альтернатив виникають ризики, оскільки неможливо наперед передбачити ефективність вибраного варіанту. Повністю усунути ризик не можливо, але є певні рішення та заходи, щодо його управління і зменшення рівня ризикованості.

Як зазначає В.Ф. Проскура, управління ризиком – це процес прийняття управлінських рішень, які мінімізують несприятливий вплив зовнішніх та внутрішніх чинників на підприємство, а також знижують збитки, викликані випадковими подіями [19]. Процес управління ризиками базується на результатах техніко-економічної оцінки ризиків, потенціалу підприємства та умов бізнес-середовища. А також важливим є прогнозування змін у нормативно-законодавчій базі господарювання.

В умовах сучасної економічної нестабільності та сьогоденних викликів для українського бізнесу, безперечно є вплив низки ризиків, які знижують ефективність управлінських рішень і рівень конкурентоспроможності. Для зменшення їх впливу виокремлюють два методи управління ризиками організаційний та економічний.

До організаційних методів зниження ризику відносять: відхилення ризику, недопущення збитків, мінімізація збитків, передача контролю за

ризиком, метод розподілу ризиків, пошук інформації, контроль або опанування ризиком [3].

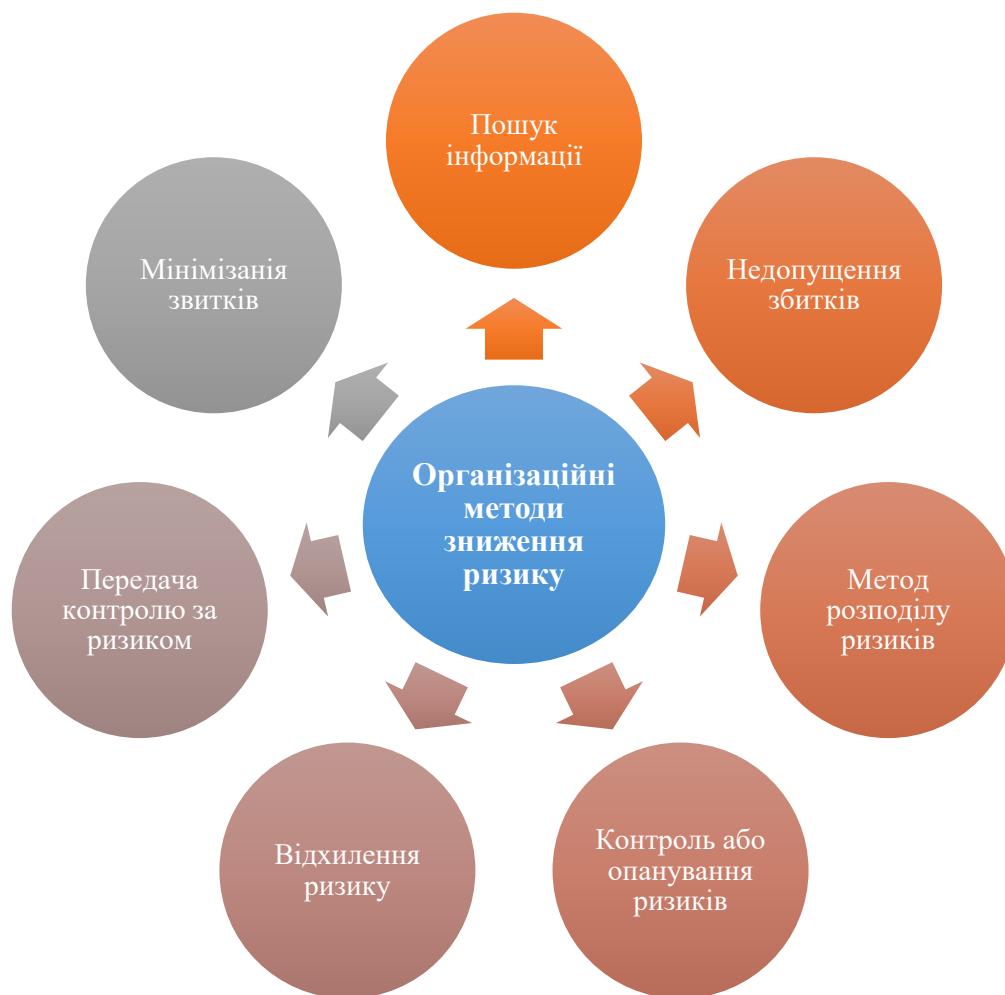

Рис. 3.1. Організаційні методи зниження ризику

Джерело: побудовано автором на основі [3].

Відхилення ризику – у разі якщо рівень ризику перевищує прийнятні межі, підприємство відмовляється від прийняття певного управлінського рішення. Цей метод є доволі результативним, але рідко застосовують. Прикладами використання цього методу є:

- уникнення здійснення господарських операцій, де рівень ризику є надмірно високим і потенційно збитковим;
- відмова від закупівлі закордонної сировини або продукції, якщо митні умови значно відрізняються;
- відмова від отримання банківських кредитів, за не вигідних умов фінансового ринку.

Мінімізація збитків, їх мета є зменшення негативних наслідків, що можуть виникнути у разі ризикових ситуації чи подій. Основне завдання мінімізації ризиків є зниження можливих фінансових втрат, репутаційних та інших потенційних втрат. Цей метод припускає:

- диверсифікацію як спосіб мінімізації збитків підприємства передбачає розподіл коштів та майна підприємства між різними об'єктами їх використання, безпосередньо не пов'язаних між собою [9];
- використання професійної стратегії передбачає раціональне використання капіталу та активів компанії у певній галузі для досягнення визначеної мети. Прикладом є формування портфельних стратегій, що передбачають створення товарних або інвестиційних портфелів;
- обмеження участі підприємства у операціях та проектах, які мають високий рівень ризикованості.

Недопущення збитків у системі організаційного управління ризиками, що передбачає запобігання виникненню потенційно негативних наслідків, подій або ситуацій, які можуть спричинити фінансові втрати. Метою застосування такого методу – завчасно вжити профілактичних заходів, які допоможуть уникнути ризику або зменшити ймовірність настання. Основні елементи цього процесу:

- виявлення можливих порушень у процесах чи системах за допомогою систематичних проведених оглядів та аудитів;
- створення оптимальної схеми бізнес-процесів підприємства.

Передача контролю за ризиком – це один із стратегічних напрямів управління ризиками, який передбачає, що організації вирішує не брати на себе повну відповідальність за можливий ризик. І у такому разі частина або увесь ризик передається іншій стороні. Водночас, важливим є те що організація може втратити частково контроль над ситуацією, але при цьому зменшити потенційні збитки та обмежити власну відповідальність. Одним із найпоширеніших способів передачі ризику є укладання контрактів і угод.

Основні види контрактів:

- договір купівлі-продажу, постачання чи надання послуг;
- договори перевезення та зберігання вантажів.

Контроль або опанування ризиком – це процес реалізації заходів спрямованих на визначення, мінімізацію або управління ризиками, які можуть перешкоджати досягненню цілей підприємства чи проекту. Основні етапи контролю ризиків зображені на рис. 3.2

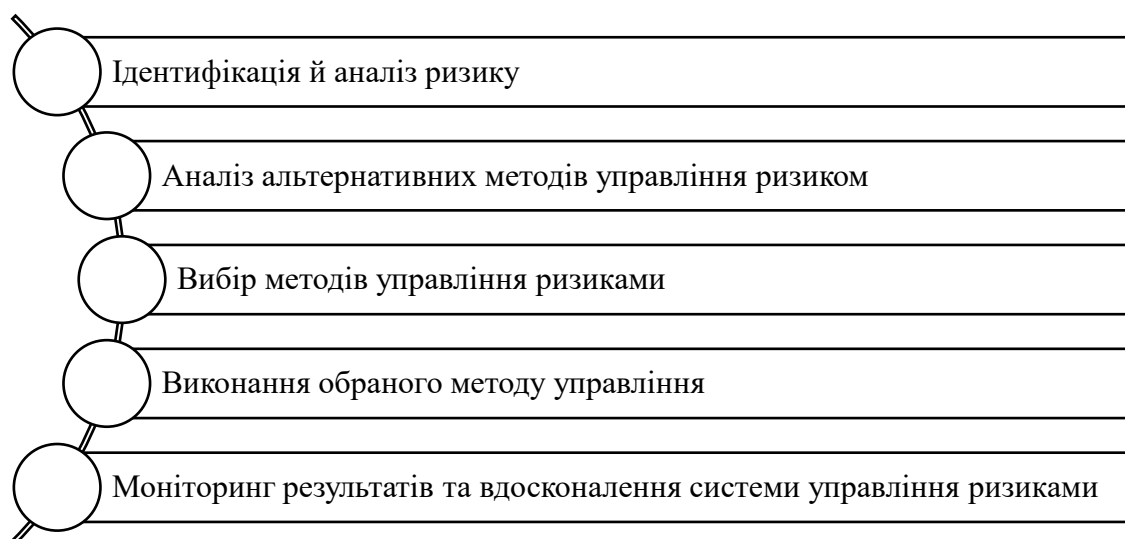

Рис. 3.2. Етапи управління ризиком

Джерело: побудовано автором.

Отже, контроль є невід’ємною складовою системи управління ризиками на підприємстві, так як він забезпечує стабільність і надійність господарської діяльності. Він сприяє підвищенню рівня фінансової стійкості, оптимізації виробничих процесів і досягненню стратегічних цілей розвитку.

Організаційна система контролю ризиків базується на поєднання профілактичних дій та проектного управління, що надає можливість вчасно виявляти потенційні загрози і відповідно запобігати негативним наслідкам для підприємства. Виокремлюють такі способи мінімізації ризиків: недопущення збитків, відхилення ризику, передача контролю за ризиком, розподіл ризику, мінімізація збитків, пошук інформації та контроль або опанування ризиком. Застосування зазначених способів мінімізації ризиків є доцільними з огляду на специфіку підприємства, коливань цін на зернові культури та високу

залежність від ринкової кон'юнктури.

У контексті господарської діяльності досліджуваного підприємства вважаємо, що найбільш доцільними організаційними заходами з мінімізації ризиків на даному етапі його розвитку можуть бути мінімізація збитків та контроль(опанування) ризиком. Це впливає з того, що підприємство функціонує у високоризикованому середовищі, пов'язаному зі скороченням попиту, нестабільності цін на зернові культури та ресурси, підвищенням собівартості та воєнними ризиками, тому провідним завданням є зниження негативних наслідків та підтримання стабільності господарської діяльності.

Метод мінімізації збитків передбачає диверсифікацію діяльності – розвиток виробництва нових видів продукції з вищою доданою вартістю дозволить підвищити прибутковість і вийти на нові ринки можливостей.

Метод контролю (опанування) ризиком дозволить підприємству підвищити фінансову стійкість, ефективність управління ресурсами та рівень адаптивності до зовнішніх викликів.

Підсумувавши, можемо зробити висновки, що у веденні господарської діяльності є важливим реалізація системного контролю ризиків, щоб отримати баланс між загрозами втрат і прогнозованими вигодами.

3.2. Рекомендації щодо зниження впливу цінових ризиків

Одним із основних ризиків, що впливає на ефективність діяльності підприємства є – цінові ризики. Вони виникають через коливання як вхідних цін (на матеріально-технічні ресурси: дизель, мінеральні добрива) та відпускних цін на зерно на внутрішньому і світовому ринках, унаслідок чого учасники зернового ринку можуть зазнавати фінансових втрат. На ціновий ризик також впливає волатильність валютного курсу, відсоткових ставок залучення фінансування, а також ризик дефолту контрагентів за розрахунками [40].

За статистичними даними у 2022 р. рентабельність виробництва зернових в Україні знизилася на 15-20% через стрімке зростання витрат на логістику та ресурси, що стало наслідком як внутрішніх, так і зовнішніх

економічних потрясінь [18].

Для більш глибокого розуміння впливу цінових ризиків на господарську діяльність підприємства доцільно буде провести кількісну оцінку їхнього впливу на економічну ефективність. Для виконання поставленої мети був обраний метод кореляційно-регресійного аналізу.

Розглянемо більш детально вплив фактору – динаміка обсягів продажу продукції зернових на зміну собівартості реалізованої продукції за допомогою кореляційно-регресійного аналізу. Встановимо залежність між обсягами продажу продукції зернових і собівартістю всієї реалізованої продукції протягом трьох років.

Прямолінійну форму зв'язку визначають за рівнянням прямої лінії:

$$y_x = a_0 + a_1 x \quad (2.1)$$

де y_x – теоретичні значення результативної ознаки (собівартість);

a_0, a_1 – параметри рівняння регресії;

x – значення факторної ознаки (обсяги продажу продукції зернових).

Коефіцієнт регресії a_1 показує наскільки зміниться результативна ознака y при зміні факторної ознаки x на одиницю. Якщо a_1 має позитивний знак, то зв'язок прямий, якщо від'ємний – зв'язок обернений [7].

Параметри a_0 і a_1 рівняння регресії розраховуються способом найменших квадратів. Суть такого способу полягає в виявленні таких параметрів рівняння зв'язку, при яких сума квадратів відхилень фактичних значень від теоретичних буде мінімальною:

$$\sum (y - y_x)^2 = \min \quad (2.2)$$

Невідомі параметри a_0 і a_1 знаходять через систему рівнянь:

$$\begin{cases} na_0 + a_1 \sum x = \sum y \\ a_0 \sum x + a_1 \sum x^2 = \sum xy \end{cases} \quad (2.3)$$

де n – кількість спостережень.

Здійснивши розв'язок системи рівнянь, використовуючи дані табл. 3.1 отримали рівняння кореляційного зв'язку:

$$\begin{cases} 3a_0 + 3586,8a_1 = 48490,8 \\ 3586,8a_0 + 13286826,3a_1 = 175967624,9 \end{cases}$$

$$a_0 = 31133,72, a_1 = 4,84$$

$$y = 31133,72 + 4,84x$$

Таблиця 3.1

Вихідні та розрахункові дані для побудови рівняння регресії та оцінки тісноти зв'язку між Y (собівартістю) і X_1 (обсяги продажу продукції зернових)

№	y	X_1	y^2	X_1^2	YX_1	Y_{X_1}
1	38205,1	3433,3	1459626609,6	11787212,4	131167560,5	47747,68
2	56025,8	4447,6	3138892506,7	19781297,0	249181389,5	52656,33
3	51241,5	2879,6	2625692347,1	8291969,5	147553924,9	45068,38
Σ	145472,4	10760,4	7224211463,4	39860478,9	527902874,8	145472,39
Середнє	48490,8	3586,8	2408070487,8	13286826,3	175967624,9	48490,79

Показник a_1 показує, що зростання обсягів продажу продукції зернових культур на 1 тис. грн призводить до збільшення собівартості продукції на 4,84 грн, за умови, що інші фактори не включені в модель залишаються на постійному рівні (табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Проміжні розрахункові дані для обчислення параметрів рівня зв'язку між урожайністю та собівартістю зерна ячменю

№	$(x - \bar{x})^2$	$(x - \bar{x})^2 \times f_i$	$(y - \bar{y})^2$	$(y - \bar{y})^2 \times f_i$
1	23582,0	23582,0	105796378,8	105796378,8
2	740979,5	1481959,02	56776576,63	113553153,3
3	500184,6	1500553,94	7566423,84	22699271,53
Σ	1264746,2	3006095,0	170139379,3	242048803,6

Джерело: розрахунки автора.

Індекс кореляції – універсальний показник, який застосовується при будь-яких формах зв'язків:

$$i = \sqrt{\frac{\delta^2}{\sigma^2}} = \sqrt{\frac{\Sigma(y_x - \bar{y})^2}{\Sigma(y - \bar{y})^2}} \quad (2.4)$$

Індекс кореляції змінюється в межах від 0 до +1.

Коефіцієнт кореляції – використовують тільки при прямолінійних зв'язках :

$$r = \frac{\overline{xy} - \bar{x} \cdot \bar{y}}{\sigma_x \cdot \sigma_y} \quad (2.5)$$

Коефіцієнт кореляції знаходиться в межах від 0 до +1 при прямому зв'язку і від -1 до 0 – при зворотному зв'язку. Чим ближче коефіцієнт кореляції до ± 1 , тим тісніший зв'язок між досліджуваними ознаками, чим ближче коефіцієнт кореляції до 0, тим слабший зв'язок між ознаками [7].

Коефіцієнт детермінації, який показує, на скільки відсотків варіація результативної ознаки зумовлена варіацією факторної ознаки:

$$R = r^2 \cdot 100\% \quad (2.6)$$

Для перевірки суттєвості коефіцієнта регресії використовують критерій t-Ст'юдента. Критерій Ст'юдента обчислюють за формулою:

$$t = \frac{|r| \sqrt{n-2}}{\sqrt{1-r^2}} \quad (2.7)$$

де r – лінійний коефіцієнт кореляції;

n – кількість спостережень.

Якщо фактичне значення t-критерію Ст'юдента перевищує критичне значення, яке знаходиться за таблицею t-критерію, то вважається, що відповідний параметр статистично значимий і має суттєвий вплив на результативний показник.

Якщо критерій Ст'юдента $r t \geq 3$, коефіцієнт кореляції вважають вірогідним (тобто зв'язок між досліджуваними явищами є доведеним). Якщо ж критерій $r t < 3$, то висновки про вірогідність зв'язку між досліджуваними явищами сумнівні [7].

Індекс кореляції:

$$i = \sqrt{\frac{(48490,79 - 145472,4)^2}{(48490,8 - 145472,4)^2}} = 0,99$$

Коефіцієнт кореляції

$r = 0,41$ – зв'язок прямий, слабкий

Коефіцієнт детермінації:

$R = 0,41^2 \cdot 100\% = 16,81\%$ – він показує, що зміна собівартості реалізованої

продукції на 16,81% залежить від динаміки обсягів продажу зернових культур і на 83,19% від інших факторів.

Перевірка суттєвості коефіцієнта регресії:

$$t_{\text{факт}} = \frac{|0,41|\sqrt{3-2}}{\sqrt{1-0,41^2}} = 0,44$$

$$t_{(0,05; 1)} = 12,7$$

Проведений кореляційно-регресійний аналіз між динамікою обсягів продажу зернових культур (як одного з основних джерел доходу) та зміною собівартості виробленої продукції дав змогу виявити присутній тісного зв'язку між цими показниками. Результати дослідження показали, що зростання обсягів реалізації зернових культур у досліджуваному підприємстві супроводжується зростанням собівартості виробництва продукції загалом. Це пояснюється збільшенням витрат на енергоносії, паливно-мастильні матеріали, логістичні послуги, а також насіння та мінеральні добрива. Позитивне значення коефіцієнта регресії a_1 вказує на прямий зв'язок, тобто збільшення обсягів продажу супроводжується збільшенням витрат через інфляційний тиск і подорожчання ресурсів. Зокрема, в Україні зростання цін на ресурси відбувається швидше, ніж на зернові. Так, у 2022-2025 рр. добрива подорожчали на 80-150%, паливно-мастильні матеріали на 60-100%, засоби захисту рослин на 40-80%, а ціни на пшеницю/кукурудзу часто зростали лише на 20-40%. Як результат: навіть за тих же норм витрат собівартість 1 т зернових зростає.

У сучасних умовах ведення бізнесу в Україні цінові ризики проявляються особливо гостро. Існує низка чинників, які зумовлюють підвищення їхнього рівня (рис. 3.3).

Взаємозв'язок між ціновими ризиками та динамікою собівартості проявляється через три основні канали впливу:

1. Ресурсний – підвищення собівартості продукції, через збільшення вартості матеріальних ресурсів
2. Маркетинговий – зниження цін реалізації на ринку зменшує

прибутковість, змушуючи підприємство знижувати рентабельність виробництва.

3. Фінансовий – підвищення вартості залученого капіталу, через коливання валютних курсів та кредитних ставок.

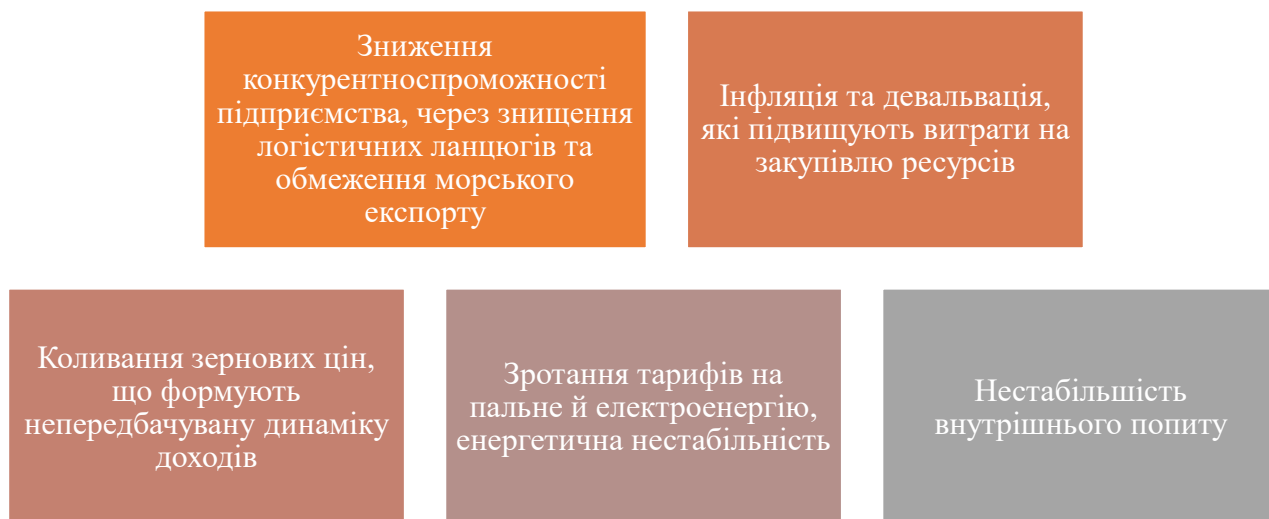

Рис. 3.3. Основні чинники впливу на цінові ризики

Джерело: побудовано автором.

Відповідно, виконаний кореляційно-регресійний аналіз підтвердив наявність цінового ризику як чинника впливу на собівартість виробленої продукції, що є важливим аргументом для розробки заходів його мінімізації. У зв'язку з цим обґрунтували доцільні напрямки мінімізації цінових ризиків (табл. 3.3).

Хеджування дає змогу підприємствам забезпечити себе від несподіваних знижень цін, забезпечуючи стабільність доходів навіть в умовах ринкової нестабільності. Прикладом є, що агровиробники зернових можуть передчасно домовитися про реалізацію майбутнього врожаю за фіксованою ціною, це зменшує їх залежність від короткострокових коливань ринку.

Диверсифікація виробництва дає змогу зменшити чутливість підприємства до цінових коливань на один вид продукції, адже падіння цін однієї культури, може бути компенсоване стабільними чи зростаючими цінами на інші. Окрім того, впровадження енергоефективних технологій, таких як використання сонячних панелей для живлення техніки чи оптимізація систем зрошення, сприяє зниженню витрат на енергоносії та ресурси [4].

Заходи раціонального використання ресурсів не лише знижують собівартість виробництва, а й роблять підприємство більш стійким до цінових потрясінь, спричинених подорожчанням ресурсів чи несприятливою ринковою кон'юнктурою.

Таблиця 3.3

Основні напрямки мінімізації цінових ризиків

Захід	Опис
Комплексний підхід до управління ціновими факторами	Впровадження комплексного підходу охоплює: ринковий аналіз, систематичний контроль цінових змін, технологічні інновації, співпраця з державою та оптимізація логістики
Хеджування	Укладання ф'ючерсних угод на провідних товарних біржах, зокрема, на Чиказькій біржі, що дає змогу зафіксувати ціни на сільськогосподарську продукцію в майбутньому.
Диверсифікація виробництва	Розподіл ризику шляхом інвестування в різні активи або напрямки діяльності, для зменшення впливу несприятливих факторів.
Раціональне використання ресурсів	Застосування технологій точного землеробства дають змогу зменшити витрати на добрива без зниження врожайності.
Інвестування в сучасні технології	Використання супутникових даних, дронів і сенсорів для моніторингу стану посівів, автоматизована система управління, використання енергоефективних технологій.
Співпраця з державними інституціями	Підтримка з боку держави може значно полегшити фінансове навантаження на компанію.
Розвиток логістичних можливосте	Створення нових логістичних ланцюгів, інвестиції у сучасні зерносховища.
Ефективне управління витратами	Систематичний контроль над витратами підприємства на виробництво та оптимізаційні процеси для зменшення чутливості до цінових змін.

Джерело: сформовано автором.

Комплексний підхід до управління ціновими факторами дозволяє підприємствам прогнозувати цінові зміни, передчасно адаптувати виробничі плани. Наприклад, якщо прогнозується зростання цін на пшеницю, доцільним буде розширити площі посіву, тоді як передбачуване зниження цін, навпаки, стимулює диверсифікую асортименту.

Інвестування в сучасні технології відіграє ключову роль у зниженні собівартості та підвищенні конкурентоспроможності [47]. Автоматизовані системи управління, такі як програмне забезпечення для планування посівних кампаній чи управління технікою, сприяють підвищенню ефективності праці та зменшенню витрат на паливо [45]. Застосування GPS – навігаційних систем

для сільськогосподарської техніки дозволяє зменшити витрати пального на 10-15%, що є надважливим в умовах зростання цін на енергоносії. Скоротити залежність від зовнішніх джерел енергії допомагає використання сонячних панелей та біогазових установок.

Співпраця з державними інституціями – це участь у програмах субсидування. Представлення інтересів аграрного сектору через галузеві об'єднання та асоціації впливає на створення сприятливих умов господарювання, зокрема шляхом запровадження пільгового кредитування та зниження експортних мит.

Розвиток логістичних можливостей є вирішальним значенням в умовах підвищення цін на транспортування, що є особливо актуальним для України в наш час.

Отже, основними чинниками, що впливають на ефективність діяльності підприємства, зокрема ПрАТ «Зернопродукт МХП» є – цінові ризики. Серед основних організаційних шляхів зменшення впливу цінових ризиків для ПрАТ «Зернопродукт МХП» виділили: диверсифікацію виробництва, хеджування, раціональне використання ресурсів, інвестиції в сучасні технології, розвиток логістичних можливостей, комплексний підхід до управління ціновими факторами, ефективне управління витратами, співпраця з державними інституціями. Реалізація таких підходів допоможе підвищити стійкість до цінових коливань на ринку, знизити собівартість продукції й забезпечити стабільність фінансових результатів.

3.3. Мінімізація ризиків із адаптацією до діяльності конкретного підприємства

Формування структури фінансових ресурсів має забезпечити таке поєднання власних і позикових джерел фінансування, яке сприятиме зростанню рентабельності капіталу, платоспроможності, фінансової стійкості, зниженню фінансових ризиків [32]. Відповідно в сучасних умовах ведення господарської діяльності при формуванні фінансових ресурсів

зростає значення прибутку, позикових коштів і амортизаційних відрахувань.

Із метою визначення оптимальних інструментів мінімізації ризиків для ПрАТ «Зернопродукт МХП» у межах магістерського дослідження дослідили вплив основних факторів на формування прибутку та рівня рентабельності підприємства (табл. 3.4-3.6).

Факторний аналіз формування валового прибутку підприємства здійснювався на основі оцінювання впливу таких чинників, як обсяг реалізованої продукції, її асортимент і структура та рівень витрат на 1 грн реалізованої продукції.

Таблиця 3.4

Вихідні дані для дослідження впливу факторів на формування валового прибутку в ПрАТ «Зернопродукт МХП», 2021-2023 р.

Показники	Рік			Відхилення за рік	
	2021	2022	2023	2022 р. до 2021 р.	2023 р. до 2022 р.
Чистий дохід від реалізації, тис. грн	5 960 985	7 940 755	5 072 359	1 979 770	-2 868 396
Собівартість реалізованої продукції, тис. грн	3 820 506	5 602 582	5 124 151	1 782 076	- 478 431
Валовий прибуток (збиток), тис. грн	2 140 479	2 338 173	-51 792	197 694	-2 389 965

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Для початку розраховали міру впливу зміни обсягу реалізації на формування прибутку:

$$2022 \text{ рік} = 2\,140\,479 \times (5\,602\,582 / 3\,820\,506 - 1) = 998\,427 \text{ тис. грн};$$

$$2023 \text{ рік} = 2\,338\,173 \times (5\,124\,151 / 5\,602\,582 - 1) = -199\,668 \text{ тис. грн.}$$

Далі шляхом розрахунків виявили, що вплив зміни асортименту та структури реалізованої продукції на формування прибутку становить:

2022 рік = $2\,140\,479 \times (7\,940\,755 / 5\,960\,985 - 5\,602\,582 / 3\,820\,506) = -287\,528$ тис. грн;

2023 рік = $2\,338\,173 \times (5\,072\,359 / 7\,940\,755 - 5\,124\,151 / 5\,602\,582) = -644\,938$ тис. грн.

Наступним кроком розраховували міру впливу зміни рівня витрат на 1 грн реалізованої продукції:

2022 рік = $7\,940\,755 \times (3\,820\,506 / 5\,960\,985 - 5\,602\,582 / 7\,940\,755) = -513\,205$ тис. грн;

2023 рік = $5\,072\,359 \times (5\,602\,582 / 7\,940\,755 - 5\,124\,151 / 5\,072\,359) = -1\,545\,359$ тис. грн.

У результаті, зміни валового прибутку становлять:

2022 рік = $998\,427 - 287\,528 - 513\,205 = 197\,694$ тис. грн;

2023 рік = $-199\,668 - 644\,938 - 1\,545\,359 = -2\,389\,965$ тис. грн.

У табл. 3.5. наведені результати факторного аналізу формування валового прибутку.

Таблиця 3.5

Вплив факторів на формування валового прибутку

Фактор	Рік	
	2022	2023
Вплив зміни обсягу реалізації	998 427	-199 668
Вплив зміни структури й асортименту реалізованої продукції	-287 528	-644 938
Вплив зміни рівня витрат на 1 грн реалізованої продукції	-513 205	-1 545 359
Загальна зміна валового прибутку	197 694	-2 389 965

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Аналіз впливу основних факторів на формування прибутку в ПрАТ «Зернопродукт МХП» показує, що у 2022-2023 рр. відбулося відчутне зменшення валового прибутку господарства внаслідок зміни структури й асортименту реалізованої продукції та через наслідки впливу зміни рівня витрат на 1 грн реалізованої продукції валовий прибуток скоротився на – 644

938 тис. грн та на 1 545 359 тис. грн відповідно. Також на скорочення валового прибутку мали вплив зміни обсягів реалізації на – 199 668 тис. грн.

Проведення факторного аналізу свідчить про те що, величина валового прибутку підприємства вагомо залежить від рівня витрат на 1 грн реалізованої продукції. У підсумку, ПрАТ «Зернопродукт МХП» зменшило свій валовий прибуток через збільшення собівартості продукції, причиною яких стали цінові ризики.

Таблиця 3.6

Вплив факторів на формування чистого прибутку

Показники	Рік			Відхилення за рік 2023 р. до 2021 р
	2021	2022	2023	
Чистий дохід від реалізації	5 960 985	7 940 755	5 072 359	888 626
Собівартість реалізованої продукції	3 820 506	5 602 582	5 124 151	1 303 645
Валовий прибуток	2 140 479	2 338 173	-51 792	-2 192 271
Фінансові доходи	8	263	12873	12 865
Фінансові витрати	-	20	676 104	676 104
Фінансовий результат до оподаткування	3 027 007	106141	-685 409	-3 712 416
Податок на прибуток	0	0	0	0
Чистий прибуток (збиток)	3 027 007	106141	-685 409	-3 712 416

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Здійснивши оцінку рівня доходів і витрат підприємства шляхом факторного аналізу ПрАТ «Зернопродукт МХП» виявили, яким чином вони впливають на подальший розвиток підприємства. Дохід від реалізації продукції зменшився на 888 626 тис. грн у 2023 році в порівнянні з 2021 роком, це це зумовлено зменшенням внутрішнього попиту і через логістичні

труднощі, які спричинили демпінг цін, в умовах воєнних дій.

Під час аналізу діяльності підприємства оцінюються не лише прибуткові результати, а й рентабельність – сукупність цих показників характеризують абсолютну ефективність функціонування підприємства не враховуючи обсяги використаних ресурсів. Рентабельність підприємства є ключовим показником його прибутковості.

Проаналізувавши табл. 3.7 – показники рентабельності(збитковості) ПрАТ «Зернопродукт МХП», можна зробити висновки, що за всіма досліджуваними коефіцієнтами рентабельності відбулося відчутне зменшення показників.

Таблиця 3.7

Показники рентабельності (збитковості), %, ПрАТ «Зернопродукт МХП»

Показники	Рік		
	2021	2022	2023
Рентабельність сукупних активів	26,5	0,75	-4,39
Рентабельність власного капіталу	26,3	0,88	-6,01
Чиста рентабельність продажів	50,78	1,34	-13,51
Рентабельність (збитковість) продукції	79,23	1,89	-13,38

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

У 2022 р. спостерігалось зменшення рентабельності сукупних активів – з 26,5% у 2021 р. до -4,39% у 2023 р. Рентабельність власного капіталу також продемонструвало негативні зміни, а саме у 2023 відносно 2021 р. зменшився показник з 26,3% до -6,01%. Зменшення показника рентабельності капіталу сигналізує про погіршення ефективності використання капіталу підприємства. Це ознака того, що зменшився прибуток від кожної гривні вкладеної у власний або загальний капітал. Чиста рентабельність продажів у 2023 р. зменшилась з 50,78% до збитковості в розмірі -13,51%. Виробництво продукції у 2023 р. також характеризувалося збитковістю на рівні -13,38%.

Методологія факторного аналізу передбачає розкладення вихідної формули показника за всіма якісними характеристиками інтенсифікації виробництва та

підвищення ефективності господарської діяльності, що формують рівень рентабельності [29].

Найпоширенішими методами застосування факторного аналізу є побудова пірамідальної системи фінансових коефіцієнтів, яка дає можливість у вигляді схеми або таблиці компактно, але в той же час наочно представити деякі аспекти діяльності підприємства. Така структура допомагає виявити взаємозв'язок між ліквідністю, рівнем прибутковості та фінансовою структурою. «Модель Дюпона» – це один з найефективніших методів комплексного подання взаємозалежних показників, що забезпечує постійне відображення ефективності роботи компанії. У 1919 р. фахівцями фірми Дюпон (The DuPont System of Analysis) була запропонована схема факторного аналізу КУЧЕРЕ. Вона є системою фінансового аналізу, а головне призначення оцінити спроможність компанії ефективно формувати прибуток, раціонально реінвестувати, масштабувати діяльність і підвищувати конкурентоспроможність та привабливість бізнесу.

Суть цієї моделі – визначення факторів, які мають вплив на ефективність господарської діяльності та вимірювання їхнього впливу. Рентабельність капіталу, виокремили як найважливіший показник прибутковості. Він характеризує ефективність фінансового менеджменту, оскільки залежить від прийнятих управлінських рішень, щодо основних напрямів діяльності підприємства. У факторній моделі, корпорації Дюпона вперше кілька показників пов'язуються разом і наводяться у вигляді трикутної структури, на вершині якої знаходиться коефіцієнт рентабельності сукупного капіталу (ROA) як основний показник, що характеризує ефективність засобів, вкладених у діяльність фірми, а в основі два факторних показника: рентабельність продажів (NPM) і ресурсовіддача (TAT) (рис. 3.1) [48].

Основна концепція полягає у представленні основних показників ефективної діяльності підприємства, яка має вигляд факторної моделі, що дає можливість визначити ключові фактори, які спричинили зміни тих чи інших показників, оцінити темпи економічного розвитку підприємства, і також виявити основні напрями управлінського впливу для покращення ефективності бізнесу.

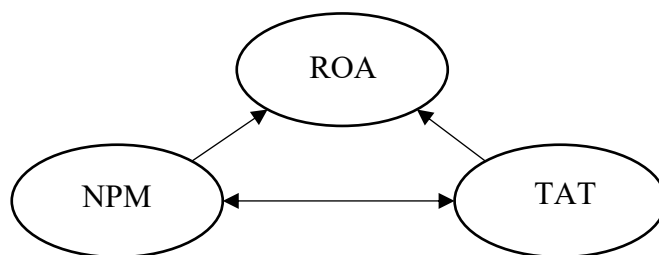

Рис 3.1. Схема моделі Дюпона

Джерело: сформовано автором на основі [48].

Отже, зміни в моделі 3 і 5 факторних формулах, дають можливість підприємству швидко оцінити ступінь впливу окремих факторів на формування показників рентабельності власного капіталу. На основі такого аналізу, можна розробити науково обґрунтовані пропозиції, спрямовані на виявлення резервів збільшення прибутковості.

Математичний вигляд модифікованої- моделі Дюпон:

$$ROE = \frac{\text{ЧП}}{\text{ЧД}} \times \frac{\text{ЧД}}{A} \times \frac{A}{\text{ВК}} \quad (3.2)$$

Проаналізувавши діяльність ПрАТ «Зернопродукт МХП» встановлено, що рівень прибутковості протягом досліджуваного періоду суттєво зменшився, що є одним із проявів фінансових ризиків. У ході дослідження було здійснено аналіз показників рентабельності власного капіталу ПрАТ «Зернопродукт МХП» для формування подальших рекомендацій, стосовно мінімізації ризиків (табл. 3.8).

З даних табл. 3.8, показники чистого прибутку, чистого доходу від реалізації продукції, активів та власного капіталу ПрАТ «Зернопродукт МХП», які були використані для розрахунку значень показників і факторів трьохфакторної моделі «Дюпон» демонструють різноспрямовану динаміку. Найвищі темпи росту спостерігаються у показників активів та власного капіталу підприємства. Негативним фактом діяльності підприємства за 2021-2023 рр. є те, що показник вартості активів значно перевищує показник чистого доходу від реалізації продукції. Чистий прибуток стрімко зменшувався протягом досліджуваних років, у 2023 р. підприємство отримало збиток у розмірі 685 409 тис. грн. Це було спричинено військовими діями на території України, під

впливом яких зросли ціни на ресурси, зменшились обсяги експорту та обсяги вирощування продукції.

Таблиця 3.8

Вихідні дані для аналізу впливу факторів на рентабельність власного капіталу ПрАТ «Зернопродукт МХП»

№	Показники	Умовне значення	2021 р.	2022 р.	2023 р.	Відхилення
1	Чистий прибуток (збиток), тис. грн	ЧП	3 027 007	106 141	-685 409	x
2	Чистий дохід від реалізації продукції, тис. грн	ЧД	5 960 985	7 940 755	5 072 359	-888 626
3	Вартість активів, тис. грн	A	13 858 011	14 407 011	16 802 655	2 944 644
4	Вартість власного капіталу, тис. грн	BK	11 462602	12 052 454	11 390 064	-72 638
5	Рентабельність (збитковість) продажів, (ЧП/ЧД)	a	0,50	0,01	-0,13	x
6	Коефіцієнт оборотності активів, (ЧД/A)	b	0,43	0,55	0,30	-0,13
7	Коефіцієнт фінансової залежності (A/BK)	c	1,2	1,19	1,47	0,27
8	Рентабельність (збитковість) власного капіталу (ЧП/BK)	Y	26,3	0,88	-6,01	x

Джерело: розраховано автором за статистичною звітністю ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Використовуючи трьохфакторну модель для аналізу рентабельності власного капіталу ПрАТ «Зернопродукт МХП» у 2023 р. виявили, що колосальне зменшення коефіцієнта рентабельності продажів вплинуло на зниження рентабельності власного капіталу на $-0,325$ одиниць, водночас зменшення коефіцієнта оборотності активів зумовило збільшення рентабельності власного капіталу на $-0,020$ одиниць, а зростання коефіцієнта фінансової залежності спричинило зменшення рентабельності власного капіталу на $-0,010$ одиниць (табл. 3.9).

Таблиця 3.9

**Вплив факторів на рентабельність власного капіталу
ПрАТ «Зернопродукт МХП»**

	Фактори	Розрахунок	Вплив фактора
1	ΔY_a	$\Delta a \cdot b_0 \cdot c_0$	-0,325
2	ΔY_b	$a_1 \cdot \Delta b \cdot c_0$	0,020
3	ΔY_c	$a_1 \cdot b_1 \cdot \Delta c$	-0,010
4	Загальний вплив		0,315

Джерело: розраховано автором.

Отже, застосувавши модель «Дюпон» вдалось визначити основні фактори ризику, які безпосередньо впливають на формування прибутку підприємства з точки зору рентабельності власного капіталу, а також виділити області, які потребують підвищення ефективності. Зменшення показника рентабельності власного капіталу зумовлене зниженням оборотності активів і скороченням чистого доходу від реалізації продукції, що в результаті призвело до зниження прибутковості ПрАТ «Зернопродукт МХП».

Спираючись на результати факторного аналізу і моделювання, визначили основні напрямки мінімізації ризиків у контексті діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП»:

- диверсифікація діяльності — розвиток виробництва нових видів продукції з вищою доданою вартістю дозволить підвищити прибутковість і вийти на нові ринки можливостей;
- раціональне управління ресурсами – оптимізація використання ресурсів, включаючи трудові матеріальні та технічні. Це дозволить підвищити рентабельність виробництва та продуктивність праці;
- фінансове планування та аналіз – системний аналіз і контроль фінансових показників і прогнозування тенденцій забезпечують правдивість управлінських рішень і підвищують рентабельність;
- ефективне управління обіговими коштами та оптимізація обороту запасів можуть зменшити фінансові витрати та збільшити прибутковість.

Висновки до Розділу III

У контексті господарської діяльності досліджуваного підприємства вважаємо, що найбільш доцільними організаційними заходами з мінімізації ризиків на даному етапі його розвитку можуть бути мінімізація збитків та контроль(опанування) ризиком. Це впливає з того, що підприємство функціонує у високоризикованому середовищі, пов'язаному зі скороченням попиту, нестабільності цін на зернові культури та ресурси, підвищенням собівартості та воєнними ризиками, тому провідним завданням є зниження негативних наслідків та підтримання стабільності господарської діяльності.

Серед основних організаційних шляхів зменшення впливу цінових ризиків для ПрАТ «Зернопродукт МХП» виділили: диверсифікацію виробництва, хеджування, раціональне використання ресурсів, інвестиції в сучасні технології, розвиток логістичних можливостей, комплексний підхід до управління ціновими факторами, ефективне управління витратами, співпраця з державними інституціями. Реалізація таких підходів допоможе підвищити стійкість до цінових коливань на ринку, знизити собівартість продукції й забезпечити стабільність фінансових результатів.

Застосувавши модель «Дюпон» вдалось визначити основні фактори ризику, які безпосередньо впливають на формування прибутку підприємства з точки зору рентабельності власного капіталу, а також виділити області, які потребують підвищення ефективності. Зменшення показника рентабельності власного капіталу зумовлене зниженням оборотності активів і скороченням чистого доходу від реалізації продукції, що в результаті призвело до зниження прибутковості ПрАТ «Зернопродукт МХП». Відповідно, одним із найвагоміших елементів процесу управління фінансово-господарською діяльністю підприємства є комплексна оцінка його фінансового стану. Такий аналіз фінансового стану підприємства дає змогу визначити реальне положення компанії в економічному просторі, враховуючи рівень її конкурентоспроможності.

ВИСНОВКИ

Таким чином, дане дослідження дозволило зробити наступні висновки.

1. Економічний ризик є невід'ємною складовою господарської діяльності підприємств, зокрема аграрних, виникає внаслідок невизначеності та проявляється у відхиленні фактичних результатів від очікуваних, передусім у вигляді втрат, спричинених дією різноманітних зовнішніх і внутрішніх факторів. Серед основних видів економічного ризику виділяють операційні (комерційні, виробничі), фінансові (процентні, кредитні, валютні), інвестиційні та інноваційні. Передусім, економічний ризик виступає багатогранною категорією, що зумовлюється поєднанням об'єктивних і суб'єктивних чинників і потребує постійного аналізу та використання сучасних методів мінімізації.

2. Аграрне виробництво, зокрема вирощування зернових культур, супроводжується значною кількістю ризиків, які можуть мати каскадний характер і є взаємопов'язаними. Найвагомішими серед них є виробничі, інституціональні, фінансові, маркетингові та людські. Найбільш критичними є виробничі та кліматичні ризики, що зумовлені впливом природно-кліматичних факторів (посуха, надмірні опади, тощо), хворобами та шкідниками, технічним станом обладнання. Фінансові ризики посилюються сезонним характером виробництва, високою залежністю від кредитних ресурсів і значними інвестиційними потребами. Інституціональні ризики виникають через зміни в законодавстві, державній політиці та корупцію. Людський фактор включає проблеми, пов'язані зі здоров'ям, недостатньою кваліфікацією та плінністю кадрів. Маркетингові ризики пов'язані з коливанням попиту та коливанням ринкових цін. Цінові ризики є ключовою загрозою для рентабельності агровиробників. Своєчасне виявлення цих ризиків і впровадження методів мінімізації є визначальними для стабільності аграрних підприємств.

3. В умовах сьогодення основними способами мінімізації ризиків підприємницької діяльності є створення страхових запасів продукції, створення спеціального резервного фонду, страховий запас коштів,

диверсифікація виробництва, страхування та самострахування та хеджування. Успішне управління ризиками вимагає попереднього аналізу та придбання додаткової інформації для прийняття обґрунтованих рішень.

4. Основним видом діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП» є вирощування, обробка та реалізація зернових і олійних культур. У розпорядженні ПрАТ «Зернопродукт МХП» протягом 2021-2023 рр. було 80 тис. га сільськогосподарських угідь, представлених ріллею. Виробничі процеси на підприємстві забезпечують 2277 працівників, впродовж 2021-2023 рр. спостерігалася тенденція до зростання середньорічної чисельності працюючих. У 2023 р. на 8,3% меншилась вартість валової продукції, порівняно з 2021 р. Вартість основного капіталу з розрахунку на 1 га с.г угідь і на 1 середньорічного працівника впродовж досліджуваного періоду зросла у ПрАТ «Зернопродукт МХП» на 34,9 і 28,3%, відповідно, що свідчить про збільшення інвестицій в основний капітал на одиницю ресурсу. Рівень капіталовіддачі на кінець досліджуваного періоду знизився на 5,5%, а капіталомісткість підвищилась на 52%.

5. Аналіз структури виробництва продукції ПрАТ «Зернопродукт МХП» у 2021-2023 рр. засвідчив, що вирощування кукурудзи є провідною частиною виробництва і становить близько 47,1% у 2021 р. та 46,1% у 2023 р. загального його обсягу. Пшениця в досліджуваному підприємстві на третьому місці з часткою 11% за обсягами виробництва після соняшнику. загальний обсяг реалізації продукції ПрАТ «Зернопродукт МХП» у 2023 р. зменшився на 14,9%, порівняно з 2021 р. Найбільше зниження обсягів реалізації спостерігалось в розрізі кукурудзи (на 6,7%), соняшнику (на 16,2%), пшениці (13,5%). Негативними змінами характеризувалося й виробництва інших видів продукції – ріпаку, цукрового буряку, молока, ВРХ. Унаслідок цього в 2023 р. підприємство отримало збиток у розмірі 51 792 грн, а рівень збитковості склав 13,5%, тоді як у 2023 р. рівень рентабельності становив 50,8%. Таким чином, господарська діяльність ПрАТ «Зернопродукт МХП» за 2021-2022 рр. перейшла від високорентабельної до збиткової під впливом нестабільної

економічної ситуації й воєнного стану в Україні.

6. Виконаний SWOT– аналіз діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП» дозволив виявити основні загрози: посилена конкуренція на аграрному ринку; зниження попиту та перенасичення ринку; падіння купівельної спроможності; прискорення темпів інфляції. У ході кількісного аналізу ризиків діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП» виявили, що коефіцієнт абсолютної ліквідності при нормативі 0,2-0,5 у 2021 р. становив 0,00 та 0,01 у 2022-2023 рр. Робимо висновок, що в підприємства практично були відсутні грошові кошти й еквіваленти. Коефіцієнт фінансового ризику збільшився з 0,19 до 0,4, це значить, що власні оборотні кошти підприємства покривають значно більшу частину поточних його зобов'язань, отже має місце покращення ліквідності й платоспроможності. Однак цей показник нижче нормативного значення. За період з 2021-2023 рр. коефіцієнт оборотності активів скоротився з 0,43 до 0,3, це свідчить про те що, що свідчить про зниження продуктивності їх використання. Щодо коефіцієнту оборотності матеріальних запасів він знизився з 1,23 до 0,97, це вказує на погіршення загальної динаміки показників ділової активності. У 2021 р. підприємство мало досить високу рентабельність власного капіталу – 26,0%, продаж – 79,2% та продукції – 50,8%, в 2022 р. ці показники зменшилися, а в 2023 р. ситуація стала критичною, компанія взагалі працювала збитковою. Відтак, ПрАТ «Зернопродукт МХП» за три роки суттєво погіршило свої фінансово-економічні показники діяльності.

7. У контексті господарської діяльності досліджуваного підприємства вважаємо, що найбільш доцільними організаційними заходами з мінімізації ризиків на даному етапі його розвитку можуть бути мінімізація збитків і контроль (опанування) ризиком. Це впливає з того, що підприємство функціонує у високоризикованому середовищі, пов'язаному зі скороченням попиту, нестабільності цін на зернові культури та ресурси, підвищенням собівартості та воєнними ризиками, тому провідним завданням є зниження негативних наслідків та підтримання стабільності господарської діяльності.

8. Основними чинники, що впливають на ефективність діяльності

підприємства, зокрема ПрАТ «Зернопродукт МХП» є – цінові ризики. Результати кореляційно-регресійного аналізу між динамікою обсягів продажу зернових культур і зміною собівартості виробленої продукції підтвердили наявність прямої залежності між цими показниками та показали, що зростання обсягів реалізації зернових культур супроводжуються зростанням собівартості виробництва продукції. Основними рекомендаціями щодо зменшення впливу цінових ризиків для ПрАТ «Зернопродукт МХП» стосуються: подальшої диверсифікації виробництва, хеджування, раціонального використання ресурсів, інвестицій у сучасні технології, розвитку логістичних можливостей, комплексного підхід до управління ціновими факторами, ефективного управління витратами, співпраці з державними інституціями.

9. Застосувавши модель Дюпона визначили основні фактори ризику, які безпосередньо впливають на формування прибутку підприємства з точки зору рентабельності власного капіталу, а також виділили області, які потребують підвищення ефективності. Такий аналіз фінансового стану підприємства дає змогу визначити реальне положення компанії в економічному просторі, враховуючи рівень її конкурентоспроможності. Шляхом факторного аналізу і моделювання визначили основні напрямки мінімізації ризиків у контексті діяльності ПрАТ «Зернопродукт МХП»: диверсифікація діяльності – розвиток виробництва нових видів продукції з вищою доданою вартістю дозволить підвищити прибутковість і вийти на нові ринки можливостей; раціональне управління ресурсами – оптимізація використання ресурсів, включаючи трудові матеріальні та технічні. Це дозволить підвищити рентабельність виробництва та продуктивність праці; фінансове планування та аналіз – системний аналіз і контроль фінансових показників і прогнозування тенденцій забезпечують правдивість управлінських рішень і підвищують рентабельність; ефективне управління обіговими коштами та оптимізація обороту запасів можуть зменшити фінансові витрати та збільшити прибутковість.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Балджи М. Д. Економічний ризик та методи його вимірювання : навч. посібник. Харків: Промарт, 2015. 11-16 с.
2. Тиркало Ю. Є. Господарські ризики, економічні ризики та підприємницькі ризики: економічна сутність і співвідношення понять у теорії та законодавстві України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія: «Економічні науки»*. 2022. № 3. С. 7-9 <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2022-3-7934>
3. Кантон К.О. Господарський ризик в діяльності туристичних підприємств : навч. посіб. Запоріжжя, 2022. 601 с.
4. Сидоренко Ю.М. Державна підтримка аграрного сектору: сучасні тенденції : навчальний посібник. Київ : Національний університет біоресурсів і природокористування України, 2023. 245 с.
5. Кучеренко В.Р., Карпов В.А. Економічний ризик та методи його вимірювання : навч. посіб. Одеса : ОНЕУ, 2011. 8-9 с.
6. Тітов В. Економічні ризики: поняття, сутність, підходи до управління ними у промисловому маркетингу. *Сталий розвиток економіки*. 2024. № 3(50). С. 378-381. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-56>
7. Шевченко С.М., Жданова Ю.Д., Фіщук Т.О. Ймовірно-статистичні методи в економічній галузі та методика їх навчання в умовах онлайн-навчання. Сучасна траєкторія розвитку науково-технічного прогресу в Україні та світі : колективна монографія. За заг. ред. Т. А. Ємел'янової. Львів-Торунь : Ліга-Прес, 2021. 420 с. С. 113-145.
8. Васильєва Т.А., Леонов С.В., Кривич Я.М. [та ін.] Економічний ризик: методи оцінки та управління : навч. посіб. Суми : ДВНЗ «УАБС НБУ», 2015. 130 с.
9. Герасимчук Н.А., Мірзоєва Т.В., Томашевська О.А. Економічні і фінансові ризики : навч. посіб. Київ : Компринт, 2015. 219 с.

10. Рогач С.М., Герасимчук Н.А., Мірзоєва Т.В., Томашевська О.А. Економічні і фінансові ризики : підручник. Київ : ЦП «Компринт», 2022. 231 с.
11. Петрига О.М., Яворська Т.І., Прус Ю.О., Прус Ю.А. Економіка аграрного підприємства : навчальний посібник. Мелітополь : Мелітопольська типографія «Люкс», 2016. 498 с.
12. Стратегічні напрями соціально-економічного розвитку аграрного сектору економіки України : колективна монографія. За заг. ред. А.В. Руснак. Херсон : ТОВ «ВКФ «Стар» ЛТД», 2017. 240 с.
13. Бабич М.М. Індикатори продовольчої безпеки в Україні: тенденції розвитку. *Економіка АПК*. 2018. № 5. С. 41-50. URL: https://www.eapk.com.ua/web/uploads/pdf/eapk_2018_05_p_5_122-41-50.pdf
14. Раджіховська Л. Сутність поняття «економічний ризик»: ретроспектива. *Економічні та соціальні науки*. 2015. № 7-8(1). С. 5-7. URL: https://jnas.nbu.gov.ua/j-pdf/ecchado_2015_7-8%281%29_2.pdf
15. Горго І.О. Ризики як ключовий об'єкт управлінської діяльності аграрних підприємств. *Науковий вісник НУБіП України*. 2018. Вип. 284. С. 294-302.
16. Стрельченко О. В. Аналіз економічних ризиків аграрних підприємств та управління ними. *Агросвіт*. 2019. № 1-2. С. 40-46.
17. Богданюк І. Ідентифікація та мінімізація ризиків економічної безпеки підприємства. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. 2024. № 5(334). С. 560-566.
18. Бондаренко В.М. Цінові фактори підприємств аграрного сектору. *Актуальні питання економічних наук*. 2025. № 13.
19. Проскура В. Ф. Методологічні підходи до управління ризиками. *Економіка і суспільство*. 2019. Вип. 9. С. 102-107.
20. Шинкаренко. Р. Розподіл та передача ризиків у агробізнесі. Пропозиція. *Бізнес в АПК*. 2016 URL: <https://propozitsiya.com/articles/ahrobiznes/rozpodil-ta-peredacha-ryzykiv-u-ahrobiznesi>

21. Христенко О.В., Федій А.А. Теоретичні основи системи управління ризиками в діяльності банку. *Фінансовий простір*. 2018. № 2. С. 159-166.
22. Вишневецька О.А., Войцешина Н.І. Причини виникнення та особливості управління підприємницьким ризиком в агробізнесі. *Вісник (економічні науки)*. 2017. № 2. С. 142-145.
23. Шкода М.С., Гичка С. Г. Економічні ризики: сутність, еволюція, підходи до класифікації. Актуальні проблеми інноваційного розвитку кластерного підприємництва в Україні: зб. ст. (Всеукр. наук.-практ. конф., м. Київ, 30 березня 2017 р.). 2017. С. 270-275. URL: https://er.knutd.edu.ua/bitstream/123456789/7418/1/20170330_Cluster_P270-275.pdf
24. Мірзоєва Т.В., Василенко Є.В. SWOT-аналіз як інструмент оптимізації виробництва у сільськогосподарському підприємстві. *Актуальні проблеми гуманітарних та природничих наук*. 2018. № 8. С. 40–45.
25. Васюта В.Б., Носенко М.В., Патріна Я.Г. Шляхи зниження ризиків підприємницької діяльності. *Галицький економічний вісник*. 2023. Т. 82, № 3. С. 201-207.
26. Томілін О., Краснікова О., Гечбаія Б., Зоря С., Дроботя Я., Синиця Ю. Управління ризиками в аграрному секторі: фінансовий аспект. *Financial and Credit Activity: Problems of Theory and Practice*. 2023. Vol. 4(51). С. 151-160.
27. Махмудов Х., Михайлова О., Писаренко С. Оцінка ризиків при веденні підприємницької діяльності. *Вісник Полтавського державного аграрного університету. Серія «Економіка, управління та фінанси»*. 2024. № 1. С. 63-70.
28. Григорян Р.Х. Особливості прояву ризиків у діяльності сільськогосподарських підприємств в умовах невизначеності. *Економіка та управління АПК*. 2023. № 1. С. 111-123. URL: https://econommeneg.btsau.edu.ua/sites/default/files/visnyky/economika/grygorian_con_111-123.pdf
29. Кошельок Г.В., Міндова О.І., Чернишова Л.В. Факторний аналіз рентабельності виробництва торговельних підприємств. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. 47. С. 228-234.

30. Завідна Л.Д. Моделювання фінансової стратегії підприємства готельного господарства. *Проблеми економіки*. 2018. № 2(36). С. 206-213.
31. Сулипа П.В. Фінансові та економічні ризики. Інструменти хеджування господарської діяльності. Матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 21–22 черв. 2024 р.). Вінниця, 2024. С. 70-71.
32. Дропа Я.Б., Терешко О.М. Формування фінансових ресурсів підприємств в сучасних умовах розвитку фінансової системи. Тези IV Міжнародної наук.-практ. конференції «Формування ефективної моделі розвитку підприємства в умовах ринкової економіки» (24–25 листоп. 2016 р., м. Житомир). Житомир : ЖДТУ, 2016. С. 2-4.
33. Про господарські товариства : Закон України від 19.09.1991 № 1576-XII. База даних «Законодавство України». Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1576-12>
34. Управління фінансовим ризиком. BukLib.net : електронна бібліотека. URL: <https://buklib.net/books/26624>
35. Сутність економічного ризику. Управління ризиком в економіці : навч. посіб. (електрон. версія). URL: https://elib.lntu.edu.ua/sites/default/files/elib_upload/%D0%9D%D1%83%D0%B6%D0%BD%D0%B0%20%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%B9%202024/page9.html
36. Освіта.ua. Управління ризиками в організації : приклад звіту. URL: <https://osvita.ua/vnz/reports/management/14202/>
37. Зернопродукт МХП. Профайл компанії. Latifundist.com. 2015. URL: <https://latifundist.com/kompanii/594-zernoprodukt-mhp-lipovka>
38. ПрАТ «МХП». Вертикально інтегрована бізнес-модель. Офіційний сайт ПрАТ «МХП». URL: <https://mhp.com.ua/uk/pro-kompaniiu/vertykalna-integratsiia>
39. FAO. The State of Food and Agriculture 2024: Price volatility and food security. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2024. URL: <http://www.fao.org/publications/sofa/2024/en>

40. Олексюк Н. С. Перспективи використання деривативів на зерновому ринку : аналітична доповідь. Київ : ННДЦ «Ін-т агроекономіки», 2020. 58 с. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2020/04/grain-market-research_27.4.2020.ukr_.pdf
41. Kahan D. Managing risk in farming : Farm management extension guide. Rome : FAO, 2008. 6-8 с.
42. Feder G. Farm size, risk aversion and the adoption of new technology under uncertainty. Oxford Economic Papers. New Series. 1980. Vol. 32, No. 2. P. 263–283.
43. Komarek A. M., De Pinto A., Smith V. H. A review of types of risks in agriculture: What we know and what we need to know. Agricultural Systems. 2020. Vol. 178. C. 4.
44. Syed A., Bawazir H. Financial risk management and firm performance. Cogent Economics & Finance. 2021. Vol. 9, Issue 1. Art. 1913877. C. 14.
45. Tadesse G., Algieri B., Kalkuhl M., von Braun J. Drivers and triggers of international food price spikes and volatility. Food Policy. 2022. No. 108. C. 102 URL: https://www.researchgate.net/publication/259126650_Drivers_and_Triggers_of_International_Food_Price_Spikes_and_Volatility
46. Sunding D., Zilberman D. The agricultural innovation process: Research and technology adoption in a changing agricultural sector. Handbook of Agricultural Economics. 2001. Vol. 1. P. 207–210. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/chapter/handbook/abs/pii/S1574007201100071>
47. FAO. The State of Food and Agriculture 2024: Price volatility and food security. Rome : Food and Agriculture Organization of the United Nations, 2024. URL: <http://www.fao.org/publications/sofa/2024/en>
48. Kovalenko V.V. Risks in the system of economic security of the enterprise and means of their neutralization. Scientific notes of the University «KROK». 2019. No. 3. P. 175–180. DOI: <https://doi.org/10.31732/2663-2209-2018-51-175-180>

ДОДАТКИ

Додаток А

Класифікація ризиків аграрних підприємств

Додаток Б

Значення t-критерію Стьюдента при рівні істотності 0,05

v	0,05	v	0,05
1	12,706	16	2,1199
2	4,3027	17	2,1098
3	3,1825	18	2,1009
4	2,7764	19	2,0930
5	2,5706	20	2,0860
6	2,4469	21	2,0796
7	2,3646	22	2,0739
8	2,3060	23	2,0687
9	2,2622	24	2,0639
10	2,2281	25	2,0595
11	2,2010	26	2,0555
12	2,1788	27	2,0518
13	2,1604	28	2,0484
14	2,1448	29	2,0452
15	2,1315	30	2,0423